

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра економіки, обліку і оподаткування

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Подлужна Н. О.
(підпис) (ініціали, прізвище)

“ ” _____ 2021 р.

Випускна кваліфікаційна робота

магістра

на тему: «Забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу

України в умовах глобальної конкуренції»

Виконав: студент 2 курсу, групи ЕКНм-20

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 051 «Економіка»

Болотюк Карина Геннадіївна

(підпис)

Керівник: Ягельська К. Ю.

(підпис)

Рецензент: Марина А. С.

(підпис)

Нормоконтроль:

_____ Красько В. М.
(підпис) (ПІБ)

*Засвідчую, що у цій дипломній роботі немає
запозичень з праць інших авторів без
відповідних посилань.*

Студент _____
(підпис)

Покровськ - 2021

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра економіки, обліку і оподаткування

Освітній ступінь магістр

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 051 Економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри

_____ Подлужна Н.О.
“ ____ ” _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Болотюк Карина Геннадіївна

Болотюк К. Г.

1. Тема кваліфікаційної роботи «Забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України в умовах глобальної конкуренції»
Керівник кваліфікаційної роботи: д. е. н., професор Ягельська К. Ю. затверджені наказом № 579 від «27» 09.2021р.
2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи: 07.12.2021 року.
3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: фінансова звітність СТОВ «імені Тараса Шевченка» та СТОВ АФ «Ольгопіль»; статистична звітність; наукові публікації; монографії; дисертації; матеріали електронних сайтів.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: теоретичні аспекти забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу; оцінка конкурентоспроможності агропромислового комплексу України; економічний

механізм забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України в умовах глобальної конкуренції.

5. Перелік графічного матеріалу:

Види конкурентоспроможності; Функціонально-галузева структура АПК; Топ-10 агрохолдингів за станом земельного банку у 2021 році, тис. га; Методи державного регулювання АПК; інші.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи:

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Теоретичні аспекти забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу.	Ягельська К. Ю.	05.10.2021	20.10.2021
Оцінка конкурентоспроможності агропромислового комплексу України.	Ягельська К. Ю.	21.10.2021	12.11.2021
Економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України в умовах глобальної конкуренції	Ягельська К. Ю.	13.11.2021	29.11.2021

7. Дата видачі завдання: 03.09.2021 р.

Керівник _____
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Найменування етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Підбір літератури відповідно до теми	16.09.2021 - 04.10.2021	
2.	Написання теоретичного розділу	05.10.2021 – 20.10.2021	
3.	Написання аналітичного розділу	21.10.2021 – 12.11.2021	
4.	Написання рекомендаційного розділу	13.11.2021 – 29.11.2021	
5.	Робота над висновками	30.11.2021 – 01.12.2021	
6.	Оформлення літератури	01.12.2021 – 03.12.2021	

Студент

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ Болотнюк К. Г.
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ Ягельська К. Ю.
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Болотюк К. Г. Забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України в умовах глобальної конкуренції / Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 051 «Економіка». – ДВНЗ ДонНТУ, Покровськ, 2021.

У кваліфікаційній роботі розглянуто економічну сутність конкурентоспроможності, особливості діяльності підприємств агропромислового комплексу та методи оцінки рівня їх конкурентоспроможності. Розкрито особливості розвитку аграрного сектору України та стан його конкурентоспроможності на світовому ринку. Здійснена оцінка конкурентоспроможності СТОВ «імені Тараса Шевченка», що базується на даних його фінансово-господарської діяльності. Виділено особливості зарубіжного досвіду державної підтримки аграрного сектору та розглянуто систему забезпечення конкурентоспроможності сектору. На основі досліджень запропоновано напрями підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України.

Ключові слова: конкурентоспроможність, агропромисловий комплекс, сільське господарство, аграрний сектор, оцінка конкурентоспроможності, державна підтримка.

Список публікацій здобувача

1. Подлужна Н. О., Болотюк К. Г. Оцінка спроможності формування економіки знань в Донецькій області. Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток : збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21-22 квітня 2021 р.). Харків, 2021. С. 290 – 292.

ANNOTATION

Bolotiuk K. H. Ensuring the competitiveness of the agro-industrial complex of Ukraine in conditions of global competition / Graduation thesis for obtaining the “Master” educational degree in specialty 051 "Economics". - SHEI DonNTU, Pokrovsk, 2021.

In the qualification work the economic essence of competitiveness, features of activity of the enterprises of an agro-industrial complex and methods of an estimation of a level of their competitiveness are considered. The peculiarities of the development of the agricultural sector of Ukraine and the state of its competitiveness on the world market are revealed. The competitiveness of Taras Shevchenko LLC was assessed on the basis of data on its financial and economic activities. The peculiarities of foreign experience of state support of the agricultural sector are highlighted and the system of ensuring the competitiveness of the sector is considered. On the basis of researches the directions of increase of competitiveness of agro-industrial complex of Ukraine are offered.

Keywords: competitiveness, agro-industrial complex, agriculture, agrarian sector, competitiveness assessment, state support.

List of applicant's publications

1. Podluzhna N. O., Bolotiuk K. H. Assessment of the ability to form a knowledge economy in the Donetsk region. European vector of economic modernization: creativity, transparency and sustainable development: Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, April 21-22, 2021). Kharkiv, 2021. S. 290 - 292.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1	11
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО	
КОМПЛЕКСУ.....	11
1.1. Економічна сутність конкурентоспроможності та її види	11
1.2. Особливості функціонування підприємств агропромислового	
комплексу в умовах глобальної конкуренції	17
1.3. Методичні засади оцінки конкурентоспроможності агропромислового	
комплексу	24
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2	33
ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО	
КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ.....	33
2.1. Основні тенденції та фактори розвитку агропромислового комплексу	
України.....	33
2.2. Конкурентоспроможність вітчизняних підприємств АПК на світових	
ринках.....	45
2.3. Оцінка конкурентоспроможності СТОВ "імені Тараса Шевченка" ..	55
Висновки до розділу 2.....	61
РОЗДІЛ 3	63
ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО	
КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ...	63
3.1. Зарубіжний досвід державної підтримки агропромислового	
комплексу	63
3.2. Обґрунтування необхідності та напрямів підвищення	
конкурентоспроможності агропромислового комплексу України.....	68
3.3. Система забезпечення конкурентоспроможності агропромислового	
комплексу.	74
Висновки до розділу 3.....	82
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні у світі відбувається поглиблення зв'язків та взаємозалежностей між країнами, що є проявами глобалізації. Як наслідок, загострюється конкуренція на міжнародних ринках. Сучасні умови диктують нові правила. Посилення боротьби за першість в різних областях спонукає країни до всебічного розвитку, головним показником якого є рівень конкурентоспроможності. Це вимагає удосконалення діючих та пошуку нових підходів до організації діяльності в різних сферах та галузях, зокрема, в аграрній сфері. Адже в таких умовах важливою постає тема світової продовольчої безпеки, важливу роль в якій відіграє функціонування світового продовольчого ринку, складовою якого є агропромисловий комплекс.

В Україні стан агропромислового сектору є чи не найсильнішим серед галузей економіки, що забезпечує розвиток держави в цілому. Проте в умовах жорсткої конкуренції необхідною умовою подальшого розвитку країни є підвищення конкурентоспроможності, що дасть змогу Україні посилити свої позиції та взаємозв'язки з розвиненими країнами шляхом співпраці на міжнародній арені, інтегруватися у світовий простір. І розкриття потенціалу агропромислового сектору України та підвищення його конкурентоспроможності може стати вагомим кроком на шляху досягнення цілей.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є поглиблення теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України в умовах глобальної конкуренції.

Задля досягнення поставленої мети в роботі передбачається розробка наступних завдань:

- визначити економічну сутність конкурентоспроможності та її видів;
- дослідити особливості функціонування підприємств агропромислового комплексу в умовах посилення міжнародної конкуренції;

- ознайомитись з методами оцінки конкурентоспроможності аграрного сектору;
- визначити основні тенденції українського агропромислового комплексу;
- здійснити аналіз конкурентоспроможності підприємств АПК України на міжнародних ринках;
- розрахувати рівень конкурентоспроможності СТОВ «імені Тараса Шевченка»;
- дослідити та узагальнити досвід різних країн щодо державної підтримки агропромислового комплексу;
- обґрунтувати необхідність та напрями підвищення конкурентоспроможності аграрної сфери в Україні;
- передбачити подальший розвиток агропромислового сектору України.

Об'єктом дослідження є забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України в умовах глобальної конкуренції.

Предметом дослідження є теоретико-методичні й організаційні засади забезпечення конкурентоспроможності в агропромисловому комплексі України.

Методи дослідження конкурентоспроможності агропромислового комплексу засновані на основних положеннях економічної теорії, які стосуються тем конкуренції та управління конкурентними перевагами. В роботі знайшли застосування методи порівняння та синтезу під час розгляду теоретичних аспектів. В аналізі конкурентоспроможності агропромислового комплексу використовувався індексний метод. Оцінювання конкурентоспроможності підприємств відбувалось за допомогою розрахунків методом теорії ефективної конкуренції. При розрахунках залежностей між показниками та наданні прогнозу щодо подальшого стану агропромислового комплексу України використовувались статистичні методи – кореляції та регресії.

Інформаційну базу магістерської роботи склали матеріали періодичних видань; дані обліку і звітності СТОВ «імені Тараса Шевченка»; діючі

законодавчі і нормативні документи; звітність державної служби статистики; матеріали дисертацій; матеріали наукових конференцій.

Основний науковий результат полягає в удосконаленні механізмів підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняного агропромислового комплексу через впровадження інноваційних технологій, посилення ефективності державної підтримки, залучення інвестицій в аграрний сектор.

При цьому удосконалено:

- методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності агропромислового комплексу;
- порядок оцінювання конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору та агропромислового комплексу країни.

Дістали подальшого розвитку:

- аналіз та прогнозування розвитку АПК України на світовому ринку, що дає змогу визначити напрями підвищення рівня його конкурентоспроможності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в даній магістерській роботі були сформульовані рекомендаційні положення щодо підвищення рівня вітчизняного агропромислового комплексу шляхом залучення додаткових інвестицій та підвищення ефективності логістичної інфраструктури аграрного сектору.

Особистий внесок магістранта. У даній роботі на основі відомих теоретичних та методологічних даних проведено аналіз сучасного стану агропромислового комплексу України з різних сторін та виявлено фактори впливу на його конкурентоспроможність в сучасний умовах.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Апробацію матеріалів з магістерської роботи надруковано у збірнику матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток» м. Харків, 21-22 квітня 2021 р.

Публікації. Результати наукових досліджень опубліковані в тезах «Оцінка спроможності формування економіки знань в Донецькій області» збірнику

матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток» (м. Харків, 21-22 квітня 2021 р.) загальним обсягом 339 д.а.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (86 найменувань на 8 сторінках) та 5 додатків (на 7 сторінках). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 100 сторінок, основний зміст викладено на 78 сторінках. Робота містить 16 таблиць і 25 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

1.1. Економічна сутність конкурентоспроможності та її види

Важливою складовою сучасної ринкової економіки є конкуренція. Без розвинутих форм конкуренції не може діяти ринок. Вона є елементом ринку, механізмом, який здійснює автоматичне регулювання попиту на товари та їх пропозицію. Конкуренція має пряме відношення до такого явища як прогрес, адже спонукає конкурентів шукати нові шляхи задля розширення кола споживачів і зайняття кращої позиції на ринку, серед подібних підприємств, фірм, компаній.

Питанням боротьби у конкурентному середовищі, розвитку конкуренції як одного з ключових принципів ринкової економіки присвячені праці таких визнаних вчених-економістів, як М. Портер, Б. Карлоф, Г.Азоєв, Ф.Найт, А.Сміт, Й.Шумпетер та інших. Серед вітчизняних науковців, які займалися аналізом проблем конкуренції, слід відзначити праці таких визначних вчених-економістів: А. Єрмака, І. Должанського, О. Кузьміна, В. Сахарова, С.Мочерного, Ф.Павленка, В.Сизоненко та інших.

За своєю суттю, конкуренція виступає економічною боротьбою, що ведеться між різними виробниками одному колу споживачів. Це суперництво щодо задоволення інтересів підприємства у ході продажу продукції або надання послуг.

Основною характеристикою підприємства в аспекті конкурентної боротьби є його конкурентоспроможність. Даний термін не має єдиного визначення. Кожен автор має своє бачення на тлумачення поняття конкурентоспроможності. Тому з метою ознайомитись з різними поглядами авторів на питання конкурентоспроможності наведено табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «конкурентоспроможність»

Джерело	Визначення
М. Портер	«Обумовлений економічними, соціальними та політичними факторами стан країни або окремого товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках» [1, с 51].
Б. Карлоф	«Здатність забезпечити кращу позицію в порівнянні з конкуруючим підприємством» [2, с 24].
Г. О. Воронін	«Багатогранне поняття, яке включає в себе не тільки якісні та цінові параметри промислової продукції, але й залежить від рівня менеджменту, управління фінансовими потоками, інвестиційної та інноваційної складової в діяльності підприємства» [3, с.18].
О. Савінова	«Здатність у процесі суперництва досягати кращих результатів в деякій діяльності, сфері функціонування» [4, с 25].
А. Дементьєва	«Сукупність переваг і здатності суб'єкта в порівнянні з йому подібними в боротьбі за досягнення мети, характерної для них, в умовах дії законів певного навколишнього середовища» [5, с 65].

Як видно з табл. 1.1, погляди науковців на визначення поняття конкурентоспроможності мають певні розбіжності. Таке явище викликано низкою факторів:

- іноді конкурентоспроможність підприємства прирівнюється з конкурентоспроможністю продукції чи послуг;
- конкурентоспроможність може розглядатися у різних масштабах: на рівні підприємства, галузі, країни;
- відбувається заміна понять (конкурентний статус, конкурентний рівень) [6].

Та, попри це, згадані науковці сходяться у тлумаченні конкурентоспроможності як здатності суб'єкта бути кращим у конкурентній боротьбі з йому подібними.

З поняттям конкурентоспроможності переплітається конкретніша категорія – конкурентоспроможність підприємства, що також не має чіткого формулювання і авторами описується з різних поглядів. У табл. 1.2 наведено

варіанти визначення науковцями терміну «конкурентоспроможність підприємства».

Таблиця 1.2

Визначення поняття «конкурентоспроможність підприємства»

Джерело	Визначення
В. Крамаренко та ін.	«Комплекс соціально-економічних характеристик, що відображають становище суб'єкта господарювання на ринку» [7, с. 141].
О. Кузьмін, Н. Горбаль	«Здатність досягати конкурентних переваг над іншими підприємствами на конкретному ринку» [8, с. 34].
А. Єрмак	«Синтетична категорія, що характеризує здатність підприємства функціонувати та розвиватись відповідно до намічених стратегічних цілей, конкуруючи своїми товарами з іншими учасниками відповідного ринку обігу подібних за основним призначенням товарів у певному інтервалі часу, при існуючому рівні та характері впливу факторів зовнішнього середовища, задовольняючи запити конкретної групи споживачів» [9, с. 43].
І. Должанський, Т. Загорна	«Здатність виробляти й реалізовувати швидко, дешево, якісно, продавати в достатній кількості, при високому технологічному рівні обслуговування; можливість ефективно розпоряджатись власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку» [10, с. 28].
Н. Грицишин	«Рівень компетентності підприємства у певній галузі, порівняльна перевага підприємства відносно інших конкурентів, які діють у регіоні, країні та за її межами» [11, с. 29-30].
М. Денисенко, А. Гречан, К. Шилова	«Комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає ступінь переваги сукупності оцінювальних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу, по відношенню до сукупності показників конкурентів» [12, с. 36].

Аналізуючи погляди авторів на тему конкурентоспроможності підприємства, можемо узагальнити надані визначення. Так, О. Кузьмін, Н. Горбаль, М. Денисенко, В. Крамаренко розглядають конкурентоспроможність підприємства як здатність закріпитися і утримувати місце на певному ринку. Варто зауважити, що даний погляд розкриває конкурентоспроможність лише

частково, оскільки це може бути пов'язано не з конкурентоспроможністю, а з іншими факторами.

Такі автори, як І. Должанський, Т.Загорна доносять думку, що конкурентоспроможність підприємства розкривається у ефективному розпорядженні власними і позиковими коштами. Проте не враховуються інші фактори формування конкурентоспроможності (технологічні, трудові, соціальні тощо).

Разом з тим, І. Должанський та Т.Загорна у своєму визначенні конкурентоспроможності підприємства вказують на переваги, що її обумовлюють (високий рівень якості та обслуговування, низька ціна). Та цей перелік є неповним. Адже у підприємства багато сфер діяльності, у яких воно може мати переваги (фінансова, технологічна, кадрова, географічна та інші).

Більшість авторів вказують, що конкурентоспроможність підприємства розкривається у досягненні конкурентних переваг у порівнянні з іншими представниками одного сегменту ринку.

М. Денисенко, А. Гречан, К. Шилова, В. Крамаренко надають найбільш широке визначення конкурентоспроможності, називаючи її комплексом порівняльних характеристик, що може включати безліч показників.

На основі аналізованих даних доповнимо визначення і отримаємо таке трактування: конкурентоспроможність підприємства – це комплексний набір характеристик, який розкриває конкурентні переваги одного суб'єкта діяльності над іншим за різними параметрами, що надають суб'єктові змогу закріпити вигідну позицію на ринку на певному інтервалі часу при існуючому впливі зовнішнього середовища. Надане визначення є комплексним і враховує такі властивості конкурентоспроможності як відносність, просторовість, динамічність.

Конкурентоспроможність класифікується за певними ознаками (рис. 1.1). Так, за рівнем конкуруючих об'єктів можна виділити конкурентоспроможність країни, національної економіки, галузі, підприємства, продукції.

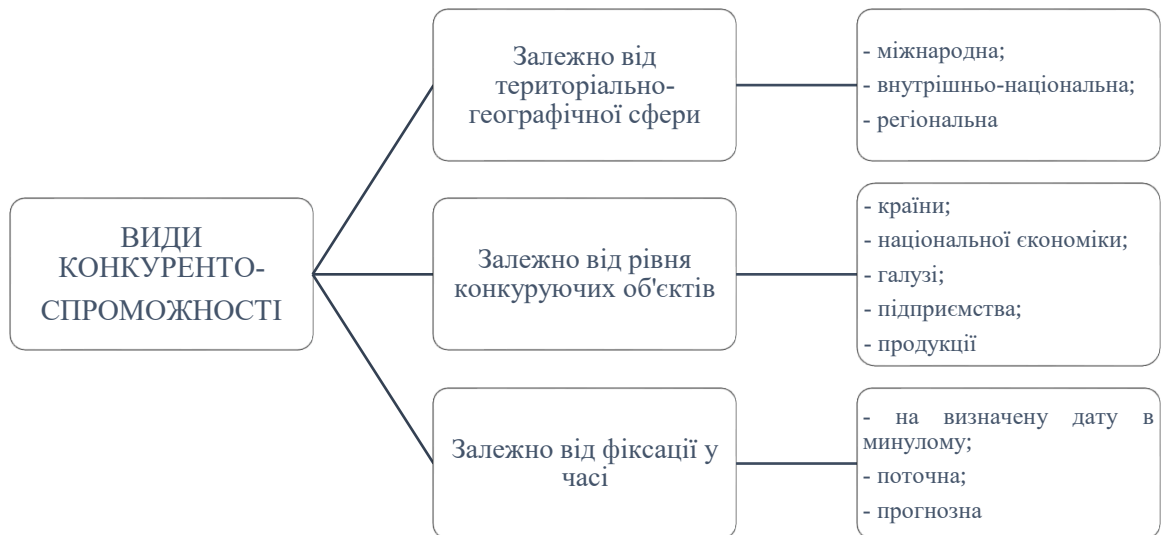

Рис. 1.1. Види конкурентоспроможності

Конкурентоспроможність країни – здатність економіки однієї держави конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання національних ресурсів, підвищення продуктивності народного господарства й забезпечення на цій основі сталого економічного зростання.

Конкурентоспроможність країни великою мірою залежить від діяльності держави. Адже держава впливає на ринкові відносини через прийняття нових законів, затвердження стратегій розвитку, державну підтримку та регулювання галузей та за допомогою інших методів.

Конкурентоспроможність національної економіки визначається здатністю країни в умовах вільної торгівлі виробляти і реалізувати конкурентоспроможні товари і послуги, досягати стабільно високих темпів зростання ВВП на душу населення [13, с 16].

Конкурентоспроможність галузі – це здатність підприємств входити до складу галузі, швидко реагуючи на зміну в її структурі, брати до уваги тенденції до зміни, відновлювати свої соціально-економічні системи і зберігати та підвищувати досягнутий рівень ефективності виробництва й управління [14, с 7].

Як вже було сформульовано вище, конкурентоспроможність підприємства є комплексним набором характеристик, який розкриває конкурентні переваги

одного суб'єкта діяльності над іншим за різними параметрами, що надають суб'єктові змогу закріпити вигідну позицію на ринку на певному інтервалі часу при існуючому впливі зовнішнього середовища.

Конкурентоспроможність продукції визначається її відповідністю вимогам кола споживачів на ринку у визначений проміжок часу за певними характеристиками (технічними, економічними, екологічними тощо) [14, с 7].

За рівнем територіально-географічної сфери виділяють міжнародну конкурентоспроможність, національну та регіональну.

Міжнародна конкурентоспроможність визначається здатністю тієї чи іншої країни відповідати своїми товарами або послугами вимогам і стандартам внутрішнього і зовнішнього ринків.

Національна конкурентоспроможність є тотожним поняттям до конкурентоспроможності країни – це здатність однієї країни конкурувати з іншими.

Регіональна конкурентоспроможність – це здатність регіональної системи витримувати конкуренцію з іншими регіонами, створюючи та реалізуючи конкурентні переваги, для стійкого територіального розвитку.

Таким чином, було виявлено, що дослідженням питань конкуренції та конкурентоспроможності протягом довгого часу займалися і продовжують цікавитись багато науковців. Теми і в наш час суперництва, що виходить на світовий рівень, залишаються вкрай актуальними. Та щодо них існують різні точки зору, і, відповідно, різні погляди щодо трактування основних понять та ознак, за якими їх можна класифікувати.

Та, відповідно, різні види конкурентоспроможності вимагають застосування різних підходів до її оцінювання. Так, виявлення рівня міжнародної конкурентоспроможності охоплюватиме більший масив даних і об'єктів, ніж визначення регіональної конкурентоспроможності.

Та беззаперечним є те, що в сьогоденних умовах конкуренції не тільки на внутрішньому, а й на зовнішніх ринках високий рівень конкурентоспроможності на всіх рівнях – країни, галузей, підприємств, послуг та товарів - є обов'язковою

умовою стабільного розвитку держави. В Україні сьогодні галуззю, яка є опорою та однією з основ формування конкурентоспроможності країни, є агропромисловий комплекс. Оскільки передумовами його розвитку є родючі ґрунти та природно-кліматичні умови, які дозволяють вирощувати сільськогосподарські культури.

1.2. Особливості функціонування підприємств агропромислового комплексу в умовах глобальної конкуренції

Сьогодні на світовому ринку панує жорстка конкуренція, викликана процесами глобалізації. Ця ситуація вимагає пошуку нових шляхів розвитку різних галузей, що мають за мету виготовлення і продаж якісної продукції, що зможе конкурувати на світовій платформі. Разом з тим, ця відкритість та інтеграція є викликом, який надає виробникам можливість вийти на міжнародний ринок.

Однією зі сфер, що потрапляють під вплив інтеграційних процесів, сьогодні є агропромисловий комплекс. Перш ніж розглядати особливості функціонування підприємств даної сфери, треба надати визначення поняттю «агропромисловий комплекс» (далі - АПК). Науковцями надаються відмінні тлумачення агропромислового комплексу. Тож розглянемо їх докладніше і для зручності виявлені визначення наведемо у табл. 1.3.

З табл. 1.3 зрозуміло, що погляди авторів щодо тлумачення змісту поняття «агропромисловий комплекс» є різними.

Наприклад, Н.О. Лисенко і Н.В. Білошкурська наголошують на тому, що агропромислове обслуговування є окремою галуззю.

М.Й. Хорунжий акцентує увагу на наявності взаємозв'язків між сферами і галузями АПК.

Я.А. Жаліло та інші роблять наголос на наявності макроекономічної складової АПК.

Разом з тим, у поглядах науковців є декілька об'єднуючих особливостей. Так, економічні словники визначають агропромисловий комплекс як сукупність галузей.

В. Г. Андрійчук і Т. В. Остапенко у визначенні АПК вказують його цільове призначення – забезпечення країни продовольством.

Таблиця 1.3

Визначення вченими поняття «агропромисловий комплекс»

Джерело	Визначення
Я.А. Жаліло, О.В. Собкевич, В.М. Русан	«Важливий сектор національної економіки, що об'єднує різні види економічної діяльності при виробництві сільськогосподарської продукції, продуктів харчування, а також доставці їх до кінцевого споживача» [15,с. 3].
Великий економічний словник Азріліяна	«Сукупність галузей народного господарства, пов'язаних між собою економічними відносинами з приводу виробництва, розподілу, обміну, переробки і споживання сільськогосподарської продукції» [16,с. 458].
М.Й. Хорунжий	«Інтегрована органічна система, частина всього народного господарства, яка базується на взаємодії відтворювального процесу в тих сферах і галузях, які мають пряме відношення до задоволення потреб суспільства в продовольчих і непродовольчих товарах, одержаних із сільськогосподарської сировини» [17,с. 38].
В. Г. Андрійчук	«Сукупність галузей, організаційно та економічно об'єднаних спільними цілями та вирішенням завдання продовольчої проблеми» [18,с. 144].
Економічний словник	«Сукупність галузей народного господарства, пов'язаних між собою економічними відносинами з приводу виробництва, розподілу, обміну, переробки і споживання сільськогосподарської продукції» [19,с. 458].
Н.О. Лисенко, Н.В. Білошкурська	«Стратегічно важлива галузь народного господарства України, яка поєднує все виробництво сільськогосподарської продукції(аграрні підприємства), її переробку (переробні підприємства АПК) та агропромисловий сервіс» [20,с. 7].
Т.В. Остапенко	«Цілісне полікомпонентне утворення, що складається з видів діяльності основного виробництва, виробничої та соціальної інфраструктури, пов'язаних між собою технологічними, організаційними та економічними зв'язками з приводу виробництва, обміну, розподілу та споживання продукції сільськогосподарського походження задля досягнення мети національної соціально-економічної системи — забезпечення продовольчої та агросировинної безпеки держави» [21].

Іншою спільною рисою у більшості наданих визначень є наявність взаємозв'язку і економічних відносин між галузями або видами діяльності.

Підсумовуючи вищевказані думки різних авторів, спробуємо об'єднати головне і розглядатимемо АПК як систему галузей і підприємств, пов'язаних між собою зв'язками з приводу виробництва, обміну, розподілу та споживання продукції сільськогосподарського походження. Головною метою даної системи є забезпечення країни продовольством та сільськогосподарською сировиною.

Агропромисловий комплекс має складну галузеву структуру. Його функціонально-галузеву структуру формують три основні сфери (рис. 1.2):

Рис. 1.2. Функціонально-галузева структура АПК

Примітка. Джерело: [22].

Перша сфера охоплює галузі і підприємства важкої промисловості, які забезпечують засобами виробництва сільське господарство та інші підрозділи АПК.

Друга сфера – це галузі сільського господарства. Воно виступає споживачем продукції першої сфери – засобів виробництва, і, разом з тим, становить сировинну базу для переробної, текстильної, шкіряно-взуттєвої та інших галузей промисловості.

До третьої сфери входять галузі і підприємства, зайняті заготівлею, переробкою, зберіганням, транспортуванням і реалізацією сільськогосподарської продукції.

Окрім трьох основних сфер, у АПК постійно формується четверта сфера – інфраструктурна, до якої входять галузі, що займаються обслуговуванням усіх сфер комплексу:

- виробничо-технічна;
- соціальна;
- наукова;
- інформаційна інфраструктура.

Крім функціонально-галузевої структури, виділяється продуктово-сировинна структура АПК. Вона складається з двох блоків: продовольчого комплексу та комплексу непродовольчих товарів (рис. 1.3).

Оцінюючи галузеві особливості аграрної сфери у провідних країнах, можна простежити певні закономірності її функціонування. Однією з особливостей є диверсифікація та орієнтація на галузеву багатофункціональність. Державна політика спрямована на розвиток підприємств аграрного сектору та підтримку фермерів. Дедалі більше поглиблюється зв'язок між сільським господарством і розвитком сільських територій. Простежуються дії щодо фінансової допомоги галузі. Та це йде врозріз з вимогами сьогодення. Тож простежується зменшення обсягів державної підтримки галузі, в тому числі і у розвинутих країнах [24,с. 655-660].

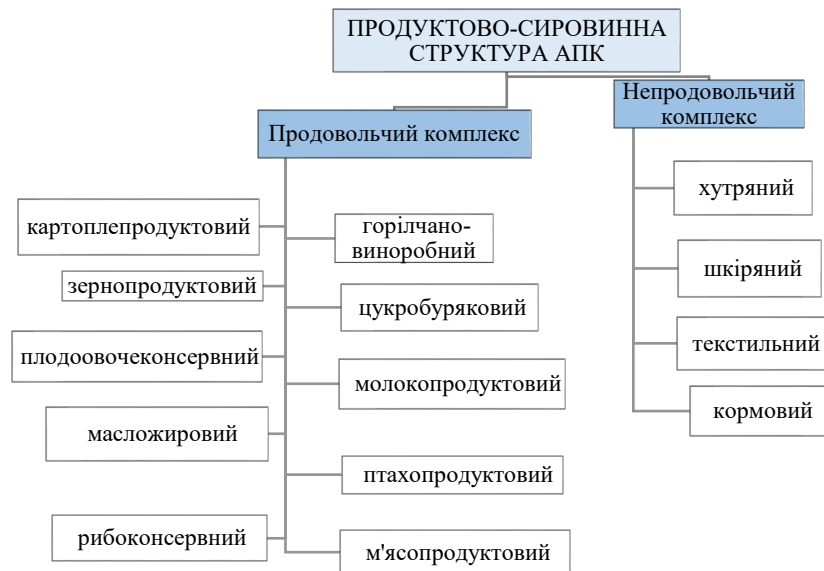

Рис. 1.3. Продуктово-сировинна структура АПК

Примітка. Джерело: [23,с. 44].

В Україні в умовах глобалізації та поглиблення процесів євроінтеграції звертається особлива увага на сектор АПК як одну з найрозвинутіших галузей. Державна підтримка аграрного сектору поступово зазнає змін та здійснюється за такими напрямками:

- державна підтримка АПК у розмірі, що становить не менше 1% від аграрного ВВП;
- здешевлення кредитів у АПК;
- часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва;
- фінансова підтримка розвитку, садівництва, виноградарства та хмелярства;
- надання субсидій новоствореним господарствам;
- державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції;
- фінансова підтримка розвитку фермерських господарств [25].

Особливої підтримки нині потребують фермерські господарства як основа АПК України. Їхня підтримка з боку держави здійснюється шляхом бюджетних субсидій новоствореним фермерським господарствам; бюджетних дотацій за утримання корів; фінансової підтримки на поворотній основі. Проте в сучасних умовах такої підтримки недостатньо. Поруч з державною підтримкою стоїть скасування пільгового ПДВ, що навряд чи покращило стан фермерів. Крім того, фермери потребують фінансової підтримки з боку держави у зв'язку з відкриттям ринку землі в Україні. Адже, маючи можливість збільшити свої земельні банки, вони не мають коштів для купівлі землі. А банки не кредитують дрібних фермерів [26]. Тож система державного регулювання та підтримки АПК в Україні поступово перебудовується відповідно до вимог сьогодення, проте ще потребує певних покращень.

Окрім підтримки аграрного сектору держава здійснює регулювання відносин у сфері АПК. Формуванням та впровадженням державної аграрної політики займаються Міністерство аграрної політики та продовольства України та Міністерство економіки України. Діяльності сільськогосподарських підприємств стосуються Закони України: «Про фермерське господарство», «Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» та ряд інших законів та постанов. Відносини у сфері діяльності АПК визначаються також Конституцією України, кодексами України (Господарським, Земельним та Цивільним) та іншими нормативно-правовими актами [27, с. 34-38]. Аспекти цінової політики розглянуто у Законах України «Про ціни і ціноутворення» та «Про природні монополії». Проте сьогодні законодавство не може повністю захистити підприємства від неправомірної діяльності з боку інших суб'єктів. Агропромисловий комплекс протягом останніх років є провідним ринком за кількістю порушень недобросовісної конкуренції, на захист від якої направлена діяльність АМКУ [28].

Нині у галузі представлені підприємства всіх організаційно-правових форм – від дрібних виробників і фермерських господарств до найпотужніших учасників аграрного ринку, маючих у розпорядженні великі площі земель – агрохолдингів. Та основою агровиробництва в Україні є середні за розмірами (5-10 тис. га) господарства, що виробляють близько 70 % від ВВП, виробленого всіма підприємствами аграрної сфери. При цьому частка дрібних аграріїв становить близько 9 %, агрохолдингів – близько 20 % [29].

Дрібні виробники займають нішу дрібного скотарства, плодово-ягідної продукції, вирощування лікарських рослин тощо, працюючи в більшості для внутрішнього ринку. А потужні підприємства займаються вирощуванням кукурудзи, пшениці, соняшників, сої та інших культур.

Позитивною стороною наявності агрохолдингів в Україні є те, що вони виробляють і експортують високодохідну продукцію, приносячи прибутки до державного бюджету. Вони мають можливість залучати інвестиції та новітні технології. Та, разом з високими прибутками стоїть виснаження земельних ресурсів, зниження родючості ґрунтів, поява шкідників і хвороб серед сільськогосподарських культур через високу кількість добрив, хімічних засобів, багаторічні вирощування однотипних культур.

Сьогодні вплив глобалізації на аграрну сферу відчувається через поглиблений вплив на неї світових чинників, посилення зв'язків взаємозалежності ринків та технологій, збільшенням обсягів взаємного обміну товарами і ресурсами на галузевому та міжгалузевому рівнях [30, с. 172].

Варто також зазначити, що АПК має низку особливостей, порівняно з іншими галузями економіки, а саме:

- діяльність підприємств, які функціонують у аграрному секторі, потрапляє під вплив природних процесів та факторів, які підвищують рівень ризиків;
- на відміну від інших сфер, у сільському господарстві головним фактором і складовою процесу відтворення є земля;

- аграрному сектору притаманна сезонність, тобто нерівномірність діяльності, доходів протягом року;
- у АПК період виробництва продукції є довшим, порівняно з іншими видами виробництва, а тому аграрний сектор є менш привабливою галуззю для вкладання інвестицій [31].

Отже, агропромисловий комплекс являє собою складну систему галузей та підприємств, яка функціонує для задоволення потреб населення та забезпечення продовольчої безпеки. Система АПК охоплює багато галузей, так чи інакше пов'язаних з отриманням харчових та непродовольчих продуктів і включає в себе сільське господарство, виробничу структуру та підсистему підприємств, зайнятих у переробці, зберіганні, транспортуванні продукції сільського господарства. Підприємства АПК мають певні відмінності у функціонуванні, що пов'язано з тривалим періодом виробництва, залежністю та незахищеністю від природно-кліматичних умов та пов'язаною з ними сезонною діяльністю підприємств. Сьогодні аграрний сектор потребує підвищеної державної підтримки для більшої захищеності комплексу, зокрема малих та середніх виробників, в умовах ризиків з боку природних умов, діяльності агрохолдингів, відкриття ринку землі, євроінтеграції, збільшення конкурентів на ринках. Та за таких умов важливим постає питання оцінки конкурентоспроможності аграрної сфери, що має вагоме значення для економіки та розвитку країни.

1.3. Методичні засади оцінки конкурентоспроможності агропромислового комплексу

У ринкових відносинах функціонування і розвиток підприємства багато в чому залежать від конкурентного середовища. Тому у підприємства існує потреба у оцінці особливостей своїх конкурентів і споживачів у галузі задля розробки ефективної стратегії, що забезпечить його високу конкурентоспроможність [32,с. 357].

Механізм забезпечення конкурентоспроможності включає використання критеріїв оптимальності управління елементів таких пов'язаних між собою складових: кадрової, організаційної, майнової і товарної.

До кадрової складової входять такі елементи: організація оптимальної чисельної та якісної структури персоналу; дотримання дисципліни; матеріально-технічне забезпечення праці; організація кадрової підготовки; ефективне стимулювання і гідна оплата праці тощо.

Організаційна складова забезпечення конкурентоспроможності підприємств стосується розробки ефективних управлінських рішень, організації обороту грошових ресурсів, пошуку способів підвищення якості обслуговування.

Майнова складова охоплює такі аспекти: забезпечення підприємства засобами та предметами праці для нормального запланованого функціонування; оптимізацію технологічної структури основних засобів, зростання їх вартості.

Товарна складова є відображенням стану ресурсного потенціалу і забезпечує конкурентоспроможність підприємств шляхом зростання таких показників як: оборотність товарних запасів, продуктивність праці, фондівіддача [33,с. 316-319].

Тобто конкурентоспроможність підприємства залежить від багатьох факторів, які можна класифікувати різними шляхами. Та в загальному вигляді фактори конкурентоспроможності поділяються на внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх факторів конкурентоспроможності підприємства відносяться:

- система ефективного управління підприємством;
- рівень організації виробничого процесу;
- якість виробленої продукції;
- матеріально-технічне забезпечення та технологічне оснащення;
- ефективність розробленої стратегії підприємства та інше.

Зовнішні фактори конкурентоспроможності підприємств включають:

- конкурентне середовище;

- рівень технологій;
- зміни законодавчої бази (вимоги, стандарти) та інше.

Крім названих, до специфічних зовнішніх факторів конкурентоспроможності підприємств АПК можна віднести природно-кліматичні умови, адже однією з особливостей АПК є висока залежність і зв'язок між природними умовами і виробленою продукцією.

У сучасній науці існує безліч підходів до оцінки конкурентоспроможності. Під час її розрахунку можуть використовуватись кількісні та якісні показники. Серед методів оцінки конкурентоспроможності підприємств виділяють такі основні:

- 1) методи, засновані на аналізі конкурентних переваг;
- 2) методи, засновані на теорії ефективної конкуренції;
- 3) матричні методи;
- 4) графічний метод;
- 5) методи, в основі яких оцінка фінансового стану підприємства;
- 6) метод бенчмаркінгу;
- 7) інтегральний метод;
- 8) метод, заснований на оцінці конкурентоспроможності виробленої продукції;
- 9) метод різниць і рангів;
- 10) метод ієрархій;
- 11) метод рейтингової оцінки;
- 12) метод ринкової частки;
- 13) метод визначення конкурентної позиції з точки зору стратегічного потенціалу підприємства;
- 14) метод експертних оцінок;
- 15) комплексні методи.

Існують різні способи систематизації і класифікації методів. Один зі способів згрупування методів оцінки конкурентоспроможності підприємств наведено у табл.1.4.

Матричні методи побудовано на основі концепції життєвого циклу товару, підприємства, технологій. Вони побудовані на розгляді показників розвитку підприємства в динаміці. Матричні методи дають змогу здійснити аналіз окремих аспектів діяльності підприємства, середовища функціонування, ринкової позиції; визначити основні напрями подальшого розвитку.

Таблиця 1.4

Система методів оцінки конкурентоспроможності підприємств

Групи	Матричні	Графічні	Індексні	Аналітичні
Методи	1. Матриця «Бостонської консалтингової групи». 2. Матриця І. Ансоффа. 3. Матриця МакКінсі. 4. Матриця конкурентних стратегій М. Портера. 5. Матриця Томпсона – Стрікланда. 6. SWOT-аналіз. 7. SPACE-аналіз. 8. STEP-аналіз.	1. Графіки порівнянь. 2. Аналітичні графіки. 3. Ілюстративні графіки. 4. Діаграми. 5. Картограми. 6. Картодіаграми. 7. Моделі розвитку, засновані на теорії життєвого циклу.	1. Метод, що ґрунтується на визначенні конкурентоспроможності продукції. 2. Метод, що ґрунтується на теорії ефективної конкуренції. 3. Метод, що ґрунтується на визначенні сили реактивної позиції. 4. Метод, що ґрунтується на теорії рівноваги фірми та галузі. 5. Метод інтегральної оцінки. 6. Метод бенчмаркінгу.	1. Метод різниць. 2. Метод рангів. 3. Метод балів. 4. Методи експертної оцінки. 5. Системи диференційних рівнянь.

Графічні методи використовуються для наочного сприйняття результатів оцінювання з наведенням розрахунків і висновків, відображених у графічних об'єктах (графіках, діаграмах тощо).

Індексні методи базуються на комплексній характеристиці відносної зміни елементів розвитку підприємства у часі, просторі або порівняно з еталоном. Аналітичні методи базуються на здійсненні розрахунково-аналітичних операцій з вхідними даними. При цьому залежно від конкретної методики аналізу застосування цих методів може передбачати як прості арифметичні операції, так і досить складні розрахунки [34].

Суть методу рейтингових оцінок полягає у виявленні сильних та слабких місць підприємств порівняно з конкурентами. В основі рейтингу –

характеристика діяльності підприємства у різних аспектах, виведена у ряді показників.

Метод ієрархій характеризується систематизованою процедурою подання елементів, у яких визначається суть проблеми. Проблема розбивається на складові, що в подальшому обробляються шляхом порівняння.

Метод, який ґрунтується на оцінці якості виробленого товару, визначає, що конкурентоспроможність підприємства залежить від конкурентоспроможності продукції, виробленої підприємством, яка прирівнюється з товаром-еталоном.

Метод, який ґрунтується на основі теорії ефективної конкуренції полягає у співставленні показників діяльності одного підприємства з показниками конкуруючих підприємств. За допомогою даного методу можна визначити сильні та слабкі сторони підприємства та способи підвищення його конкурентоспроможності [35].

Між іншим, варто зазначити, що виробництво у АПК піддається регулюванню з боку не тільки економічних, а й природно-біологічних законів. Адже основу АПК складає сільське господарство, діяльність якого залежить від живих біологічних об'єктів – рослин та тварин. До того ж, воно пов'язане з використанням землі та природного середовища. Також варто зазначити і про те, що виробництво сільськогосподарської продукції складно назвати вигідним бізнесом.

Тож, виходячи з цього, вчені вважають, що конкурентоспроможність АПК не можна оцінювати порівнюючи з іншими галузями економіки. Тому при розрахунках конкурентоспроможності варто пам'ятати про певну специфіку та особливості аграрних підприємств [36,с 47].

Оцінку конкурентоспроможності аграрних підприємств вітчизняні вчені М. Малік та О. Нужна пропонують розраховувати, використовуючи три методи:

1. Метод, заснований на теорії ефективної конкуренції. Він передбачає оцінку групових показників: 1) ефективності виробничої діяльності; 2) показників, що характеризують фінансовий стан підприємства; 3) ділової активності підприємства. Інтегральний показник конкурентоспроможності аграрного

підприємства розраховується з врахуванням встановлених коефіцієнтів вагомості, різних для кожного групового показника через різний рівень важливості. Формула оцінки конкурентоспроможності виглядає таким чином:

$$K_p = 0,35EVD + 0,3\Phi C + 0,35DA \quad (1.1)$$

де КП – показник конкурентоспроможності підприємства;

ЕВД – значення ефективності виробничої діяльності;

ФС – показник фінансового стану;

ДА – значення ділової активності підприємства [37,с 39].

2. Метод ринкової частки. Він застосовується здебільшого на споживчому ринку, коли підприємства, з одного боку, є незіставними у галузі, а з іншого боку є зіставними з погляду ефективності господарювання, вираженої їх ринковою часткою. Частка ринку визначається як відношення долі ринку господарюючого суб'єкта в порівнянні з попереднім періодом до зміни частки ринку по виборці [38].

3. Метод бенчмаркінгу. На думку авторів [38] цей метод є найбільш прийнятним щодо розрахунку оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств через його порівняну простоту поряд з методом ефективної конкуренції та менший об'єм складних розрахунків. У методі бенчмаркінгу розраховуються такі показники: рівень продуктивності праці; фондівіддача; частка підприємства на ринку; рентабельність реалізованої продукції; частка собівартості продукції, що випускається, у доході від її реалізації; рівень цін на ринку, за якими реалізується вироблена продукція [38].

Українські вчені Б. Пасхавер та В. Трегобчук пропонують визначати оцінку конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору за допомогою розрахунку наступних показників:

- рівня рентабельності;
- норми прибутку;

- продуктивності праці;
- ціни та якості виробленої продукції;
- ліквідності та кредитоспроможності підприємства;
- фондівдачі;
- фондомісткості продукції;
- енергомісткості продукції [39,с. 51].

Визначити конкурентоспроможність товарів на світовому ринку АПК можна за допомогою розрахунків індексу виявлених порівняльних переваг (індекс Баласса). Він використовується в міжнародній економіці для сформування уявлення щодо торгових переваг країни щодо конкретної промислової продукції. Сутність методу полягає у тому, щоб, використовуючи обсяги експорту конкретних товарів або послуг, розрахувати відносні переваги або недоліки певної країни. Розрахунок виявленої порівняльної переваги країни проводиться за формулою:

$$RCA = \frac{X_{ij}/X_i}{X_{nj}/X_n} \quad (1.2)$$

де:

X_{ij} - експорт визначеного товару з України;

X_i - загальний експорт з України;

X_{nj} - загальний експорт визначеного товару в світі;

X_n - загальний світовий експорт.

Існують різні підходи щодо розрахунків індексу. Він може бути розрахований за даними щодо імпорту, а також за сальдованими даними щодо експорту та імпорту продукції.

На думку науковців В. Амбросова та Т. Маренич, конкурентоспроможність аграрного підприємства можна оцінити через розрахунок таких показників: обсягу продажу; прибутку; рівня собівартості продукції; ціни реалізації продукції.

Український вчений В. Ільїн пропонує проведення аналізу конкурентоспроможності аграрних підприємств шляхом дослідження у декілька етапів. На першому етапі визначається місткість ринку та особливості функціонування підприємств-учасників на ньому. На другому етапі досліджується рівень концентрації та конкуренції на ринку. На третьому етапі підприємства порівнюються між собою за визначеними критеріями конкурентоспроможності. Четвертий етап включає визначення оцінки конкурентоспроможності певного підприємства [40].

У сучасних дослідженнях не існує єдиного універсального методу оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств. Усі методи мають певні переваги та недоліки. Вони кардинально відрізняються один від одного за принципом та розрахованими показниками, відповідно до яких визначається оцінка конкурентоспроможності підприємства. Та всі вони можуть застосовуватися у різних ситуаціях і галузях, відповідно до їх специфіки.

З усіх вищевказаних методів оцінки конкурентоспроможності для розрахунків у даній роботі будемо використовувати метод, сутність якого полягає у розрахунку індексу виявлених порівняльних переваг, та метод фінансово-економічного аналізу, заснований на теорії ефективної конкуренції. Першим скористаємось при розрахунку конкурентоспроможності товарів АПК України на світовому ринку. А метод фінансово-економічного аналізу будемо застосовувати під час порівняльної оцінки конкурентоспроможності двох підприємств. Віддаємо перевагу цим методам через відносно простий алгоритм розрахунку та невеликі об'єми та легку можливість отримання даних, потрібних для виявлення оцінки конкурентоспроможності.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було проаналізовано різні погляди щодо понять конкурентоспроможності та конкурентоспроможності підприємства. Була надана класифікація видів конкурентоспроможності залежно від ознак, таких як територіально-географічного поділу, положення у часі або рівня, на якому

зосереджені конкуренти. Розкрито значення конкурентоспроможності в сучасних умовах жорсткої конкуренції на ринках.

Було розглянуто підходи до визначення сутності агропромислового комплексу і виявлено спільні погляди авторів, серед яких визначення таких характеристик конкурентоспроможності як комплексність показників та наявність переваг порівняно з конкурентами. Було описано структуру агропромислового комплексу і перелічено сфери, що його формують, а саме: сільське господарство; галузі, що виготовляють засоби виробництва для сільського господарства; підприємства, що займаються процесами переробки, зберігання, реалізації аграрної продукції. Виявлено стан і особливості функціонування агропромислового комплексу України в умовах посилення світових взаємозв'язків. Наведено дані про те, що галузь АПК в Україні розвивається сильніше більшості інших галузей. Галузь АПК має великий потенціал. Проте сьогодні Україна експортує більше сировини, ніж готової продукції та товарів. Складнощами є низький технологічний рівень виробництва, виснаження земельних ресурсів.

Описано внутрішні (система управління на підприємстві, якість товарів, що виробляються) і зовнішні (такі як конкурентне середовище та вплив з боку законодавства) фактори впливу на конкурентоспроможність. Ознайомлено з кадровою, організаційною, майновою та товарною складовими забезпечення конкурентоспроможності. Було розглянуто методичні засади оцінки конкурентоспроможності підприємств агропромислового комплексу і описано основні методи, що застосовуються щодо аграрних підприємств. Серед їхнього переліку було обрано ті, що будуть застосовані у другому розділі при аналізі конкурентоспроможності товарів та підприємств.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

2.1. Основні тенденції та фактори розвитку агропромислового комплексу України

Аграрний сектор протягом останніх років є перспективною сферою української економіки, однією з головних складових забезпечення економічної та продовольчої безпеки країни. Розвиток агропромислового комплексу сприяє розвитку пов'язаних з ним сфер національної економіки.

Агропромисловий комплекс посідає важливе місце у економіці України, забезпечуючи десятку частину ВВП (9,3% від ВВП у 2020 році). Сільське, лісове та рибне господарство станом на кінець 2020 року займало частку в 10,8% у валовій доданій вартості (у 2019 р. – 10,4%; у 2018 р. – 12,0%). У ньому в 2020 році було зайнято понад 17% населення у віці 15-70 років (у 2019 р. – 18,2%; у 2018 р. – 18,0%). Сфера АПК надає офіційну роботу майже 500 тис. найманих працівників, що становить 8% від усієї чисельності [41].

Основу АПК становить сільське господарство, до якого входить вирощення сільськогосподарських рослин та розведення свійських тварин. У табл. 2.1 наведено дані щодо випуску сільськогосподарської продукції у розрізі поділу на рослинництво та тваринництво. Поглянувши на дані, можемо зробити наступні висновки:

- в українському сільському господарстві провідне місце тримає рослинництво, яке займає більше 75% від усього випуску продукції у галузі; тваринництво становить менше 25% [41]. Це пов'язано з високими затратами на виробництво продукції тваринництва, пов'язаними з ним ризиками та наявністю на внутрішньому ринку іноземних конкурентів з виробництва молочної продукції;
- випуск продукції сільського господарства протягом останніх років стабільно збільшується. Виняток становить 2020 рік, у якому обсяги продукції

тваринництва та більшою мірою рослинництва через засуху виявились нижчими, ніж у попередньому 2019 році. Проте 2021 рік для сільського господарства пройшов в умовах високої врожайності сільськогосподарських культур, зокрема пшениці, порівняно з 2020 роком;

- продовжуючи попередню думку, варто також навести показники випуску сільськогосподарської продукції у відносному вигляді. Продивившись табл. 2.2, переконаємось у врожайності 2021 року. Адже наданий індекс за період з січня по вересень 2021 року перевищує показник за відповідний період 2020 року.

Таблиця 2.2

Індекси сільськогосподарської продукції

Роки	2017	2018	2019	2020	2021 (01-09)
До попереднього року, %	97,8	108,2	101,4	89,9	101,9

Примітка. Джерело [42].

Таблиця 2.1

Продукція сільського господарства за видами за 2015-2020 рр.

Випуск	2015	2017	2018	2019	2020
Продукція сільського господарства, млн грн	596 832,8	620 475,6	671 294,0	680 982,4	612 121,5
У відсотках до підсумку	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
продукція рослинництва, млн грн	453 016,9	480 157,0	529 347,5	538 705,6	473 377,0
у відсотках до підсумку	75,9	77,4	78,9	79,1	77,3
продукція тваринництва, млн грн	143 815,9	140 318,6	141 946,5	142 276,8	138 744,5
у відсотках до підсумку	24,1	22,6	21,1	20,9	22,7

Примітки:

1. Джерело: [41].
2. Дані наведено у постійних цінах 2016 року.

Нижче на рис. 2.1 зображено товарну структуру АПК за 2019 рік. На ньому видно, що велику частину займає вирощення зернових та зернобобових культур

(зокрема, кукурудза та пшениця). Далі, за валовим збором, йдуть технічні культури, серед яких найбільший врожай у соняшника і цукрових буряків. Серед фруктів та овочів найбільший врожай у помідорів, капусти та картоплі, яблук.

Що стосується тваринництва, серед розведення сільськогосподарських тварин у 2020 р. найбільші частки займали: 54% - птиця, 28% - свині, 15% - велика рогата худоба [41]. Загалом у продукції тваринництва переважали м'ясо, яйця, молоко та мед. Серед продуктів переробки були великий об'єм соняшникової олії, а також борошно, пиво і цукор.

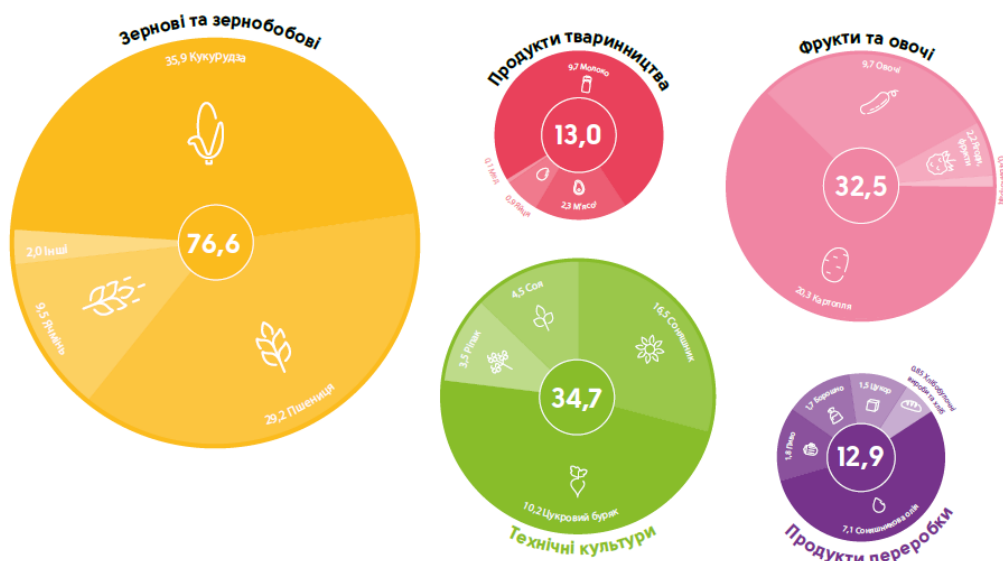

Рис. 2.1. Виробництво основних видів продукції АПК у 2019 році, млн т
Примітка. Джерело [43].

Тепер розглянемо обсяги випуску сільськогосподарської продукції відповідно до категорій господарств на рис. 2.2 та у табл. 2.3.

Відповідно до рис. 2.2, в Україні випуск сільського господарства покладено на:

- домашні господарства, які займаються сільськогосподарською діяльністю для власного забезпечення продуктами харчування та для торгівлі сільськогосподарської продукції;
- нефінансові корпорації – корпорації, які виробляють ринкові товари або займаються наданням нефінансових послуг; сектор загальнодержавного

управління – органи, що виконують функції різних гілок влади на певній території.

Рис. 2.2. Випуск сільського господарства України

Примітки:

1. Побудовано на основі [41].
2. Дані надано у фактичних цінах, мільйонів гривень.

Таблиця 2.3

Структура продукції сільського господарства за категоріями господарств

Рік	2015	2017	2018	2019	2020
Підприємства					
Продукція сільського господарства	61,6	63,0	65,2	66,1	64,6
у тому числі					
продукція рослинництва	66,1	67,4	69,5	69,9	68,3
продукція тваринництва	47,5	48,0	49,5	51,3	52,3
у т. ч. фермерські господарства					
Продукція сільського господарства	9,2	10,2	10,9	11,6	10,7
у тому числі					
продукція рослинництва	11,5	12,6	13,3	14,1	13,2
продукція тваринництва	1,9	2,0	2,1	2,3	2,5
Домашні господарства					
Продукція сільського господарства	38,4	37,0	34,8	33,9	35,4
у тому числі					
продукція рослинництва	33,9	32,6	30,5	30,1	31,7
продукція тваринництва	52,5	52,0	50,5	48,7	47,7

Примітки:

1. Джерело [41].
2. Цифри надано у відсотках до загального обсягу.

З рис. 2.2 та табл. 2.3 видно, що в Україні в останні роки простежується тенденція до збільшення випуску сільського господарства з боку нефінансових

корпорацій, що випускають більшу частину продукції. На домашні господарства припадає трохи більше за третину всього випуску. Підприємства виробляють майже 70% продукції рослинництва. Натомість продукцією тваринництва підприємства та домашні господарства забезпечують державу майже в однаковій мірі – приблизно 50/50. Зазначимо, що фермерські господарства займають доволі скромну частку у виробництві продукції – близько 10% від продукції підприємств.

Далі розглядатиметься структура підприємств аграрної сфери залежно від обсягів земельного банку. Та перед тим для ознайомлення на рис. 2.3 зображено у графічному вигляді земельний фонд України станом на 01.01.2020 року. Відповідно до нього, на сільськогосподарські угіддя припадає 68,5% від усієї площі – це більше 400 тис. км². З них:

- близько 80% - рілля;
- 5% - сіножаті;
- більше 12% - пасовища;
- менше 1% - перелоги;
- близько 2% знаходяться під багаторічними насадженнями.

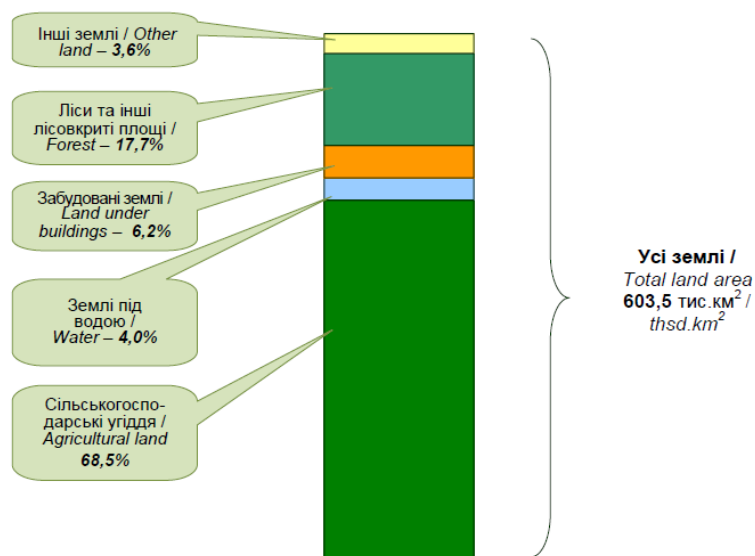

Рис. 2.3. Земельна площа України

Примітка. Джерело [41].

Нижче на рис. 2.4 наведено розподіл сільськогосподарських підприємств відповідно до частки сільськогосподарських угідь.

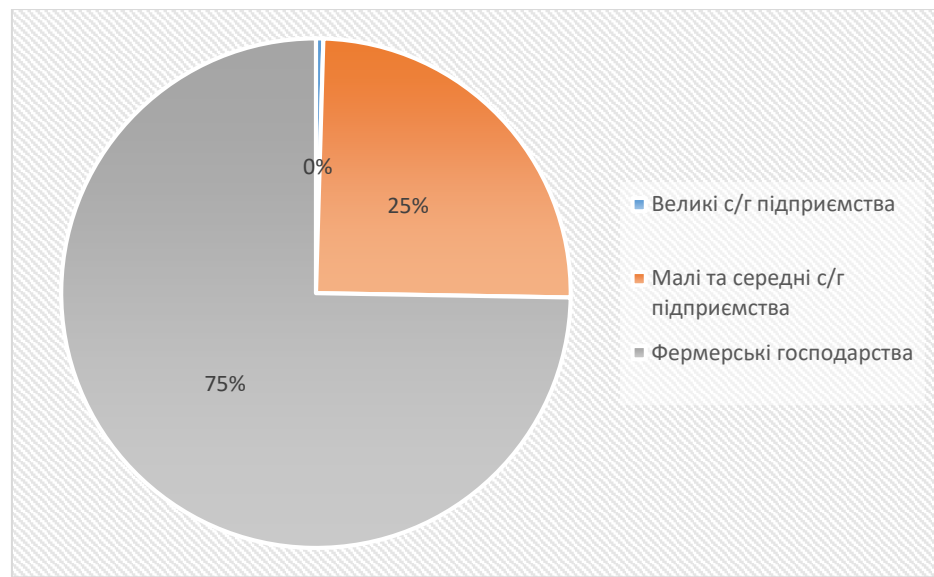

Рис. 2.4. Частка сільськогосподарських підприємств за розміром земель
Примітка. Побудовано на основі [41].

Отже, як видно з рис. 2.4, переважна більшість аграрних підприємств на ринку – це малі та середні підприємства (мають до 10 тис. га), їх налічується близько 38 тис. і вони мають у розпорядженні близько 15 млн га. З них більша частина (більше 28 тис.) – фермерські господарства, які обробляють більше 4 млн га. Великі підприємства (більше 10 тис. га) за своєю кількістю займають менше 1% від всіх аграрних підприємств. Проте у них понад 4 млн га оброблюваних земель, що становить більше 20% від загальної площі посівів у країні.

Найбільшими «гравцями» на аграрному ринку є агрохолдинги – підприємства, що мають більше 100 тис. га землі, та структура яких включає наявність материнської та дочірньої компаній. Вони є важливими суб'єктами економіки України, маючи вплив на цінове регулювання аграрної продукції, будучи одними з головних її експортерів та новаторами в області сільського господарства. На рис. 2.5 приведено 10 найбільших агрохолдингів в Україні за розміром земельного банку у 2021 році [44; 45]. Коротко наведемо види діяльності найбільших п'яти з них.

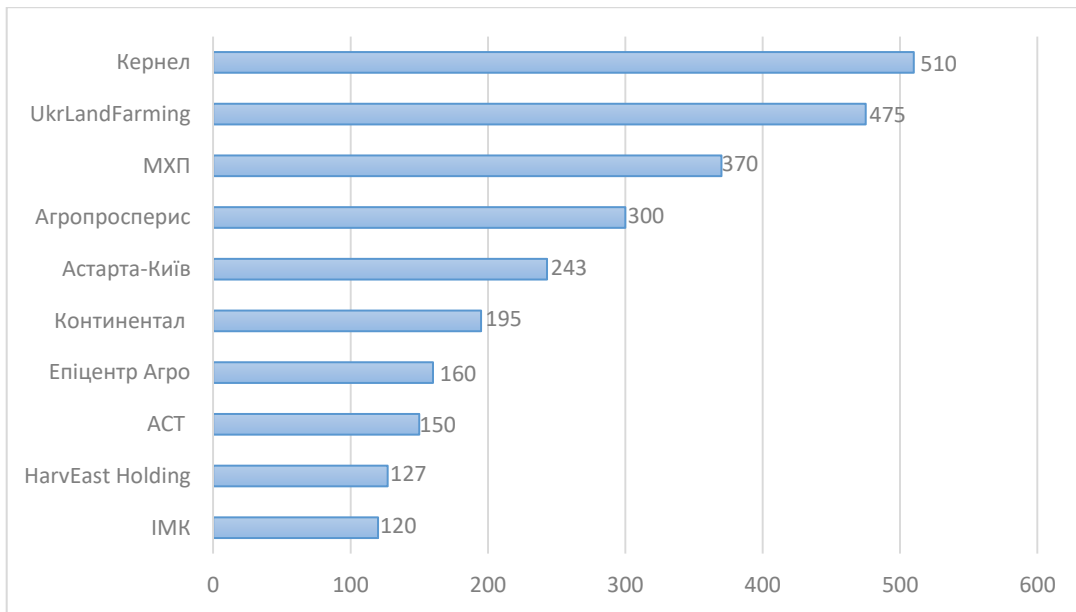

Рис. 2.5. Топ-10 агрохолдингів за станом земельного банку у 2021 році, тис. га
Примітка. Джерело [45].

Агрокомпанія «Кернел» займається експортом зернових культур регіону Чорномор'я.

Основною діяльністю «UkrLandFarming» є зберігання зернових культур, торгівля сільськогосподарською технікою і, крім того, торгівля насінням та добривами.

ПАТ «Миронівський Хлібопродукт» спеціалізується на розведенні птиці, м'ясопереробці та вирощуванні культур сільського господарства.

«Агропросперис» займається на території Чорномор'я вирощуванням сільськогосподарських культур та їх експортом.

Основними видами діяльності «Астарта-Київ» (Агропромхолдинг) є вирощування таких культур як буряк, а також зернові та олійні, та виробництво цукру та супутньої продукції. Крім того, холдинг спеціалізується на виробництві молока та м'яса [44].

А на рис. 2.6 приведено рейтинг аграрних компаній з найбільшим виторгом у 2020 році, млрд грн.

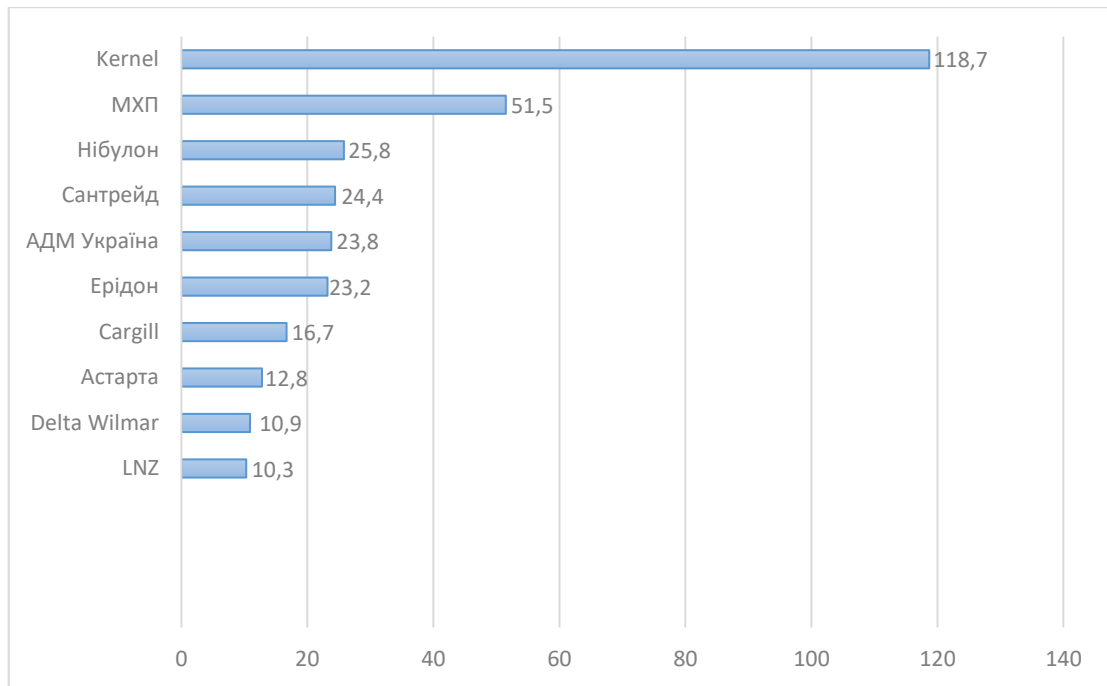

Рис. 2.6. Рейтинг аграрних компаній з найбільшим виторгом у 2020 році
Примітка. Побудовано на основі [46].

Як видно з рис. 2.6, у першу п'ятірку компаній за виторгом входять тільки дві з найбільшою площею земель – Kernel, який є лідером в обох рейтингах, та МХП.

На третьому місці за виторгом компанія «Нібулон», що є виробником та експортером сільськогосподарської продукції(насінництво, рослинництво, тваринництво, виробництво ковбас). Крім того, компанією запущена суднобудівна програма, метою якої є покращення транспортування товарів.

Компанія «Сантрейд» спеціалізується на торгівлі зерном та олією, засобів захисту рослин та насіння.

Закриває п'ятірку «АДМ Трейдинг Україна», що є дочірнім підприємством міжнародної агропромислової корпорації «ADM» і займається виробництвом олії та торгівлею зерновими культурами [47].

Підсумовуючи інформацію щодо агрохолдингів в Україні, можемо зробити наступні висновки.

Як бачимо, успіх діяльності таких великих компаній залежить не тільки від обсягів земельних ресурсів. Так, безумовно, масштаб грає велику роль. Проте

збільшення засіяних площ не є гарантом підвищення урожайності культур, продуктивності виробництва та збільшення прибутку. Тому все більше уваги зосереджується саме на ефективності процесів вирощування продукції сільського господарства, що досягається шляхом співпраці з інвесторами, використання новітніх технологій на полях, модернізації виробництва. Завдяки наявності ресурсів, їх ефективному управлінню та пошуку нових ресурсів та можливостей значно збільшуються шанси на прибуток та успіх підприємств.

Важливість ролі агрохолдингів в Україні не можна заперечувати. Вони мають вагомий вплив на розвиток аграрного сектору та на українську економіку в цілому. Адже агрохолдинги дають вагомий внесок у ВВП держави, становлять вагому частку експорту, є джерелом надання робочих місць. Так, з іншого боку, вони можуть мати більше влади, виснажувати землі, що мають у розпорядженні. Проте, разом з тим, у агрохолдингів більше можливостей щодо співпраці з іноземними компаніями, організації експорту, отримання інвестицій, впровадження нової техніки, технологій, нових сортів, видів та порід у рослинництві та тваринництві, що в цілому позитивно впливає на стан АПК.

Важливе значення для розвитку будь-якої галузі, і зокрема АПК, мають інвестиції. У першій половині 2021 року капітальні інвестиції в виробництво продукції сільського господарства та харчової промисловості склали більше 28 млрд грн і були розподілені між підгалуззями таким чином:

- 67,5% (19 млрд грн) на сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних з ними послуг;
- 31,4% (8,9 млрд грн) на виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів;
- 1,1% (311 млн грн) в лісове господарство та лісозаготівлі;
- менше 1% (14,3 млн грн) на рибне господарство [48].

Відповідно до табл. 2.4 та рис. 2.7, обсяги інвестиційних вкладень у аграрну промисловість протягом 2019-2021 рр. мають тенденцію до зниження, що може свідчити про їх кризовий стан. Загалом, обсяг інвестицій у виробництво

продукції сільського господарства протягом останніх років становить близько 10% від усієї інвестиційної діяльності.

Таблиця 2.4

Відносне відхилення капітальних інвестицій
у аграрний сектор за 2015-2020 рр.

Показник	2017/2015	2018/2017	2019/2018	2020/2019
У % порівняно з минулим роком	+116	+2	-10	-14

Примітка. Побудовано на основі [41].

Рис. 2.7. Капітальні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство у 2015-2020 рр., млн грн

Примітка. Побудовано на основі [41].

Більш повна картина на рис. 2.8, де обсяг інвестицій розподілено за головними секторами економіки. Відповідно до нього, частина інвестицій, більша за вкладення у сільське, лісове та рибне господарство, відведена у інші види економічної діяльності (31%) та у промисловість (36%), більше 15% якої становлять інвестиції у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.

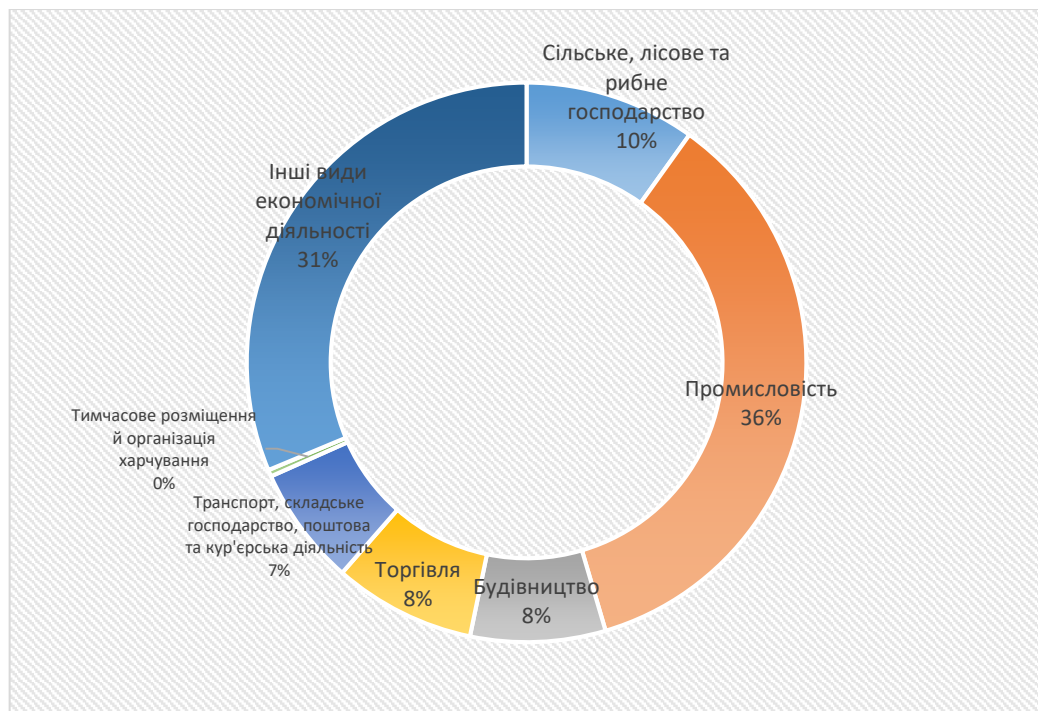

Рис. 2.8. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності у 2020 році
Примітка. Побудовано на основі [49].

Серед головних особливостей та викликів АПК сьогодні постає питання про ринок землі. У минулому, 2020 році в Україні був прийнятий закон про відкриття ринку землі, що набув чинності з 1 липня 2021 року. Серед його основних положень:

- право на придбання земель надано фізичним особам; юридичні особи набудуть права власності з 2024 року;
- площу купівлі землі обмежено до 100 га в одні руки; з 2024 року граничні межі концентрації становитимуть 10 тис. га;
- купувати землю можуть тільки громадяни України; іноземці позбавлені права на придбання землі [50].

У зв'язку з цим діяльність суб'єктів АПК набуває певних особливостей. Ті угоди, що укладаються, часто відносяться до тих часток землі, які вже давно у тих фермерів, що нині їх купують, в оренді. Ринок землі запрацював у не надто активному режимі. Причин цьому декілька. Власники землі, розуміючи, що

вартість землі зростатиме, не поспішають її продавати. З іншого боку, фермери зацікавлені у розширенні свого земельного банку. Проте вони не мають достатньо коштів для придбання паїв. А от агрохолдинги, хоча й мають ресурси для розширення земель у власності, зіткнулись з іншою проблемою. Великі компанії та агрохолдинги виявились усуненими з земельного ринку.

Основною метою ринку землі було залучення інвестицій задля розвитку як великих компаній, так і малих підприємств. Та економічного ефекту варто очікувати не раніше, ніж через кілька років, після зняття обмежень стосовно певних положень закону. Земельний ринок запрацює сильніше після 2024 року, коли до нього будуть допущені юридичні особи та збільшено максимальні площі купівлі та продажу землі. Закон про ринок землі потребує доопрацювання задля зниження ризиків для галузі і немало часу для отримання відчутного економічного ефекту [51].

Підсумовуючи вищевказане, можна дійти висновку про те, що сьогодні АПК в Україні є однією з найважливіших областей для економіки і досягає серед інших галузей чи не найбільшого розвитку. Аграрні підприємства більше орієнтовані на виробництво продуктів рослинництва. На ринку за кількістю суб'єктів переважають середні та малі підприємства, що працюють здебільшого на внутрішньому ринку. Проте саме великі компанії та агрохолдинги володіють більшим земельним банком та становлять вагому частку у експорті продукції АПК. Факторами впливу на розвиток аграрного сектору є дії держави (державна підтримка, заходи фінансово-кредитної сфери, прийняття та зміни у законодавчих актах тощо); нові технології, новації у даній сфері (новітнє обладнання, техніка, виведення нових порід тварин та видів рослин, розробка покращених добрив, засобів захисту рослин тощо); кліматичні умови (адже особливістю сільського господарства та разом з ним АПК є висока залежність від природних умов та пов'язані з ними ризики); політична ситуація тощо.

2.2. Конкурентоспроможність вітчизняних підприємств АПК на світових ринках

Сьогодні світовий економічний розвиток характеризується посиленням взаємозв'язків між країнами, проникненням однієї культури в іншу, прискоренням потоків капіталу та міграції населення. Ці основні процеси є особливостями глобалізації. Вона є неоднозначним явищем та несе як переваги, так і певні загрози. Та, як би там не було, більшість країн залучені до цього світового всеохоплюючого процесу і задля свого розвитку мають підлаштовуватись під сучасні вимоги.

У таких умовах важливу роль займає конкурентоспроможність у всіх її аспектах – від конкурентоспроможності продукції до конкурентоспроможності країни. Від неї багато в чому залежить подальший розвиток країни та її місце у міжнародних відносинах. У країн, в більшості, є сильні сторони, у розвитку яких вони мають високий рівень конкурентоспроможності, і завдяки яким є лідерами у певній сфері. Для України наразі однією з найбільш розвинених сфер в силу високого відсотка чорноземів, вигідного географічного положення є АПК. Тому маємо за мету визначення конкурентоспроможності українського АПК на світових ринках. Варто зазначити, що можливість здійснювати торгівлю, у тому числі продукцією АПК, країнам надає членство в міжнародних організаціях. Таких як Світова організація торгівлі (далі - СОТ), Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Міжнародна конвенція захисту рослин, членом яких є Україна, та інші.

Одним з найважливіших показників конкурентного стану АПК є частка експорту та імпорту аграрної продукції. На рис. 2.9 зображено експорт українських товарів за 2020 рік у відносному вираженні. Відповідно до нього, у минулому році найбільшу частку в експорті становили продовольчі товари та продукція сільського господарства (45%) та метали і металеві вироби (19%).

Рис. 2.9. Товарна структура експорту України у 2020 році, %

Примітка. Побудовано на основі [52].

Як видно на рис. 2.10, серед продуктів сільського господарства та продовольчих товарів, що експортуються з України, більшу частину становлять продукти рослинного походження (більше 50%) – кукурудза, пшениця, насіння ріпаку та свиріпи; далі йдуть жири та олії (більше 20%) – соняшникова, бавовняна; готові харчові продукти (більше 15%) та невелику долю займає експорт живих тварин та продуктів тваринного походження (близько 5%) – субпродукти та м'ясо свійської птиці та свиней. До речі, у 2020 році в Україні було отримано максимальні обсяги у експорті такої продукції:

- соняшникової олії (6,9 млн. т);
- м'яса птиці (431 тис. т);
- меду (81 тис. т);
- заморожених плодів і ягід (55 тис. т);
- макаронних виробів (30 тис. т);
- консервованих томатів (66 тис. т) [53; 54].

У підсумку можна зазначити, що Україна експортує переважно сировину, поступово, невеликими обсягами підвищуючи експорт готової продукції АПК.

Також варто вказати, що, хоча в Україні обсяги збору культур є достатньо високими, урожайність сільськогосподарських культур є нижчою за відповідні показники у країнах Європи. Наприклад, урожайність пшениці в Китаї – 5,5 т/га, тоді як в Україні – 4,5 т/га; урожайність картоплі у Франції – 45 т/га, в середньому в Європейському Союзі (далі - ЄС) – 34 т/га, в Україні – 16 т/га; урожайність соняшника в Сербії – 3 т/га, в Китаї – 2,6 т/га, в Україні – 2 т/га; урожайність цукрових буряків в Іспанії – 93 т/га, в середньому в ЄС – 76 т/га, в Україні – 42 т/га. Це свідчить про недостатнє впровадження технологій та недотримання екологічних вимог [55].

Рис. 2.10. Товарна структура експорту та імпорту агропромислової продукції у 2020 році, %

Примітка. Побудовано на основі [41].

Тепер ознайомимось зі структурою українського імпорту (рис. 2.11). На ньому можемо бачити, що вона, як і має бути, відрізняється від структури експорту. В українському імпорті в 2020 р. переважали: машини, устаткування та транспорт (34%) та продукція хімічної промисловості (20%). Що ж стосується сектору, який нас цікавить, - продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції, її імпорт в Україну в 2020 р. становив близько 12% від усього імпорту. Тобто, Україна експортує більше продукції АПК, ніж імпортує, що є позитивною тенденцією.

Серед продукції сільського господарства та продовольчих товарів, що ввозяться до України (рис. 2.10), майже половину становлять готові харчові

продукти, серед яких алкогольні та безалкогольні напої (близько 9%), тютюн і його промислові замітники (більше 8%), різні харчові продукти (7%). Близько 30% від імпорту продукції АПК займають продукти рослинного походження, більша частина з яких - це їстівні плоди і горіхи (12%), насіння і плоди олійних рослин (6%) та овочі (4%).

Рис. 2.11. Товарна структура імпорту України у 2020 році, %

Примітка. Побудовано на основі [52].

Що стосується країн-партнерів України з торгівлі продукцією АПК, вони перелічені на рис. 2.12 (країни-імпортери) та 2.13 (країни-експортери).

Україна розширює зв'язки та має потенціал у торгівлі з країнами Азії (Китай, Індія, Туреччина). Крім того, Україна укріплює відносини з країнами Європи, тримаючи курс на євроінтеграцію. Тому доволі значною є частка експорту до країн Євросоюзу (Нідерланди, Іспанія та інші). Також Україна експортує агропродукцію до країн Північної Африки (Єгипет, Лівія та інші), переважно це продукти рослинного походження.

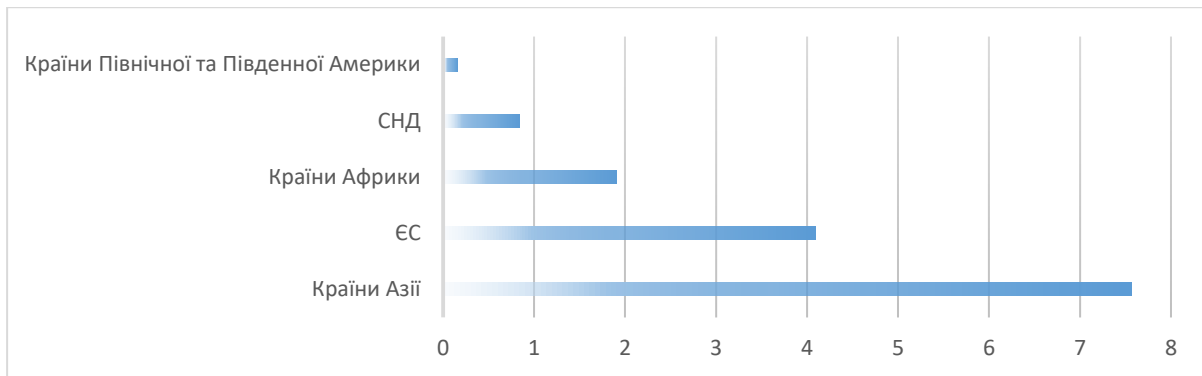

Рис. 2.12. Країни-імпортери української агросировини та продукції, млрд. дол. США

Примітка. Побудовано на основі [53].

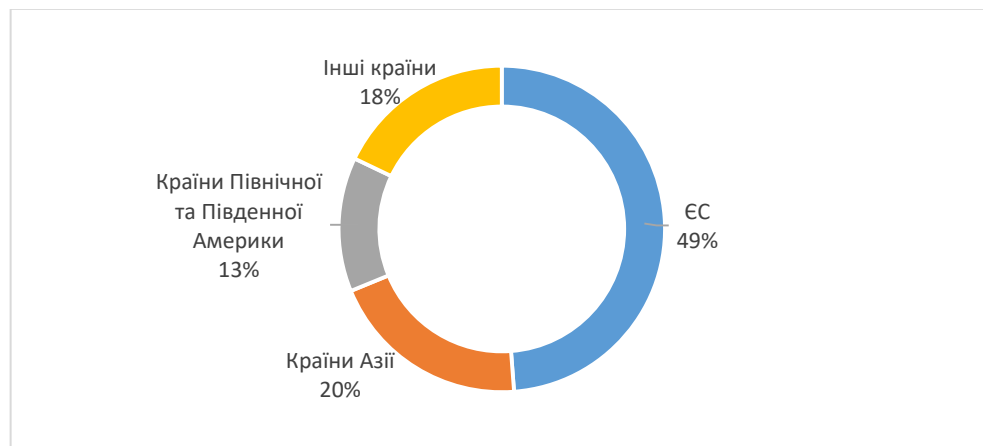

Рис. 2. 13. Країни-експортери агропродукції в Україну, %

Примітка. Побудовано на основі [54].

Що стосується імпорту продукції АПК (рис. 2.13), тут ситуація наступна. Велика частина від експорту даної продукції – майже половина – в Україну надходить з країн ЄС, знову-таки частково через орієнтири України на зміцнення взаємозв'язків з країнами Європи. І близько 20% в українському імпорті агропродукції та сировини становлять товари країн Азії.

Варто також зазначити, що для міжнародної торгівлі та світу в цілому великим ударом стала пандемія COVID-19, що вплинула на всі аспекти життєдіяльності людини та призвела до негативних наслідків у всіх секторах світової економіки. Вона стала фактором, який спровокував економічну та фінансову кризу різного ступеня в більшості країн. В Україні цей удар вдалось пом'якшити саме за допомоги аграрного сектору, який теж зазнав змін, проте

постраждав не так сильно як інші галузі, зокрема, криза туристичної галузі, спричинена обмеженнями через несприятливу епідеміологічну ситуацію та пов'язане з нею закриття кордонів деяких країн, або міжнародна торгівля товарами, що зазнала значних збитків внаслідок закриття кордонів, введення карантину в багатьох країнах, що призвело до скорочення світових обсягів експорту та імпорту і негативно відбилось на багатьох залежних від цього сферах. За рахунок розвинутого агропромислового комплексу в Україні була забезпечена продовольча безпека. Крім того, Україна разом з СОТ розповсюдили спільну заяву, що в умовах пандемії стосувалась забезпечення відкритої торгівлі продовольчої та сільськогосподарської продукції. Таким чином, в тяжкі часи економіка України втрималась від максимального падіння за рахунок експорту продукції сільського господарства, серед якої важливе місце займають саме зернові культури, зокрема пшениця. Проте варто вказати, що у її вирощуванні та експорті наявні певні проблеми. На жаль, поряд з продовольчим зерном (60%), велику частину зібраного врожаю становить фуражне зерно (40%), що йде на відгодівлю птиці та худоби. А щоб підвищити клас вирощуваної пшениці, необхідним є придбання насіння вищих сортів та високе внесення добрив. Та це потребує вкладення коштів, яке не кожне підприємство може забезпечити. До того ж, більшість суб'єктів аграрного сектору займаються вирощуванням культур на орендованих землях, тож можуть діяти в своїх інтересах, не піклуючись про стан землі та виснажуючи її, оскільки менш зацікавлені в її родючості та інших якостях на довгу перспективу. Крім того, негативним моментом у експорті агропродукції є її невідповідність фітосанітарним нормам та вимогам через наявність в ній карантинних організмів та шкідників, що веде за собою втрату ринків збуту.

Систематизувавши дані щодо експорту продукції АПК з України, можемо визначити групу товарів, які у теперішній час є конкурентоспроможними на світовому ринку АПК. Для цього скористаємось описаним у першому розділі розрахунком індексу виявлених порівняльних переваг (1.2). Для розрахунків індексу беруться дані щодо обсягів експорту певного товару з країни та у світі,

загального експорту країни та світу. Ситуація, коли отриманий індекс більше одиниці, свідчить що країна має конкурентні переваги у експорті визначеної групи товарів серед країн регіону. Індекс, який знаходиться в межах від нуля до одиниці, є показником того, що в країні невисокий рівень спеціалізації у даному виді продукції [56].

Таблиця 2.5

Розрахунок відносних переваг щодо експорту товарів АПК України

	2016	2020
Загальний експорт, млн. дол. США		
Експорт України	36 621	49 130
Світовий експорт	15 940 045	17 473 325
М'ясо, млн. дол. США		
Експорт України	34,4	652
Світовий експорт	41 941	113 470
Коефіцієнт відносних переваг експорту	0,35	1,96
Молочна продукція, млн. дол. США		
Експорт України	70,5	172
Світовий експорт	36 040	88 700
Коефіцієнт відносних переваг експорту	0,84	0,57
Пшениця, млн. т		
Експорт України	35	18,0
Світовий експорт	490,7	645,3
Коефіцієнт відносних переваг експорту	31,6	33,9
Кукурудза, млн. т		
Експорт України	22,2	27,9
Світовий експорт	207,5	178
Коефіцієнт відносних переваг експорту	46,15	52,0
Овочі, млн. дол. США		
Експорт України	89,1	168
Світовий експорт	69 516	64 796
Коефіцієнт відносних переваг експорту	0,55	0,79
Борошномельно-круп'яна промисловість, млн. дол. США		
Експорт України	138,6	59
Світовий експорт	47 080	59 700
Коефіцієнт відносних переваг експорту	1,27	0,34
Цукор, тис. т		
Експорт України	464	81,8
Світовий експорт	57 800	35 000
Коефіцієнт відносних переваг експорту	1,65	0,76
Мед, млн. дол. США		
Експорт України	97,3	139
Світовий експорт	2 230	2 300
Коефіцієнт відносних переваг експорту	26,0	27,4
Кондитерські вироби, млн. дол. США		
Експорт України	350,2	169
Світовий експорт	10 949	10 700
Коефіцієнт відносних переваг експорту	15,83	4,96

У табл. 2.5 наведено дані щодо обсягів експорту груп товарів АПК у 2016 та 2020 рр. згідно деяких категорій статистики UNCTADSTAT [57]. Та відповідно до даних приведено результати розрахунків коефіцієнтів відносних переваг експорту товарів аграрного сектору України.

Відповідно до розрахунків в табл. 2.5, можна зробити висновок щодо наявності переваг стосовно експорту з України таких товарів з отриманими високими індексами: кукурудзи (52,0), пшениці (33,9) та меду (27,4). Іншими словами, доля даних товарів у експорті України є більшою, ніж їх частка в світовому експорті. Тобто країна більше орієнтована на експорт даних видів продукції, ніж світовий ринок, і тому вона має переваги у зовнішній торгівлі даними товарами порівняно з тенденціями на світовому ринку. Варто зазначити підвищення індексів зазначених товарів АПК у 2020 р. порівняно з 2016 р. Також відмітимо, що значення індексів більші за одиницю у таких групах товарів як м'ясо (1,96) та кондитерські вироби (4,96). При цьому індекс м'яса порівняно з 2016 р. підвищився, а індекс кондитерських виробів знизився більш як у три рази. А от такі групи товарів як цукор, борошномельно-круп'яні вироби, овочі, молочна продукція мають коефіцієнти менші за одиницю, що свідчить про відсутність конкурентних переваг даних товарів України на експортних ринках.

Для визначення рівня конкурентоспроможності країн вченими були розроблені спеціальні індекси. На рис. 2.14 показана динаміка індексних показників України протягом останніх п'яти років. Одним з найвагоміших міжнародних індексів є Індекс глобальної конкурентоспроможності (далі - ІГК), розробка якого відбувалась вченими Всесвітнього економічного форуму. Відповідно до рейтингу країн світу за ІГК Україна в 2019 році посіла 85 місце зі 141, те ж місце вона займала у 2016 році, що може означати відставання темпів розвитку України від темпів розвитку інших країн. За індексом економічної свободи Україна покращила свої позиції у 2021 році (127 місце) порівняно з 2016 роком (162 місце), проте все ще залишається достатньо далеко від середніх показників. Це може свідчити про вагоме втручання уряду та його перешкоджання діяльності економічних суб'єктів.

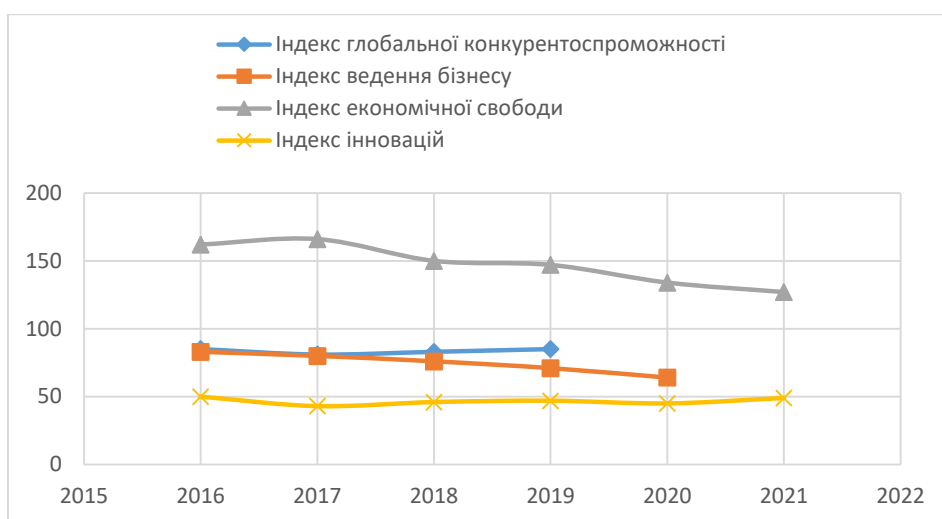

Рис. 2.14. Динаміка місця України в глобальних рейтингах

Примітка. Побудовано на основі [58].

Що стосується розвитку інновацій в Україні, то протягом 2016-2020 рр. відбувались незначні підйоми та спади. Проте в цілому ситуація не змінилась – Україна в 2020 р. знаходилась на 49 місці, піднявшись порівняно з 2016 р. (50 місце) всього на одну сходинку. Загалом індекс інновацій вимірює інноваційні можливості в країні, що допомагає уряду в розробці політики щодо збільшення інноваційного потенціалу. У рейтингу ведення бізнесу Україна в 2020 році була на 64 місці з 190, піднявшись на 19 сходинок порівняно з 2016 роком (83 місце). Даний рейтинг є комплексним і формується на базі 10 індикаторів регулювання підприємницької діяльності. Розглянемо 4 з них на рис. 2.15. Серед розглянутих показників негативна тенденція спостерігається у кредитуванні, за яким Україна з 19 місця опустилась на 37, що свідчить про нерозвинену фінансово-кредитну систему держави. Натомість за такими показниками як захист інвесторів та міжнародна торгівля спостерігається підйом у 2020 році порівняно з 2016 роком. При цьому впевненіше за все підіймається місце в міжнародній торгівлі, що є позитивною тенденцією.

Рис. 2.15. Динаміка місця України серед індикаторів регулювання підприємницької діяльності

Примітка. Побудовано на основі [58].

Таким чином, сировина та продукція АПК займають важливе місце у структурі експорту України. Наша країна протягом останніх років стоїть у списку поряд зі світовими лідерами з експорту продукції рослинництва та має перспективи розвитку в цьому напрямі. Україна має переваги щодо експорту кукурудзи, пшениці, олії, меду. Проте сільське господарство більше орієнтоване на кількість, ніж на якість. Адже урожайність сільськогосподарських культур в Україні є нижчою за відповідний показник в інших країнах, що свідчить про недостатній рівень використання технологій та недостатню підтримку стану земельних ресурсів і, відповідно, про низьку конкурентоспроможність продукції рослинництва у розрізі показників урожайності. Підсумовуючи вищевказане, можна стверджувати, що Україна займає достатньо високі позиції в експорті певної продукції, проте більшою частиною сировини, та має потенціал у аграрній сфері на світовому ринку. Задля покращення позицій треба невпинно працювати над укріпленням галузі АПК шляхом підвищення якості продукції, що виробляється на підприємствах. Адже розвиток держави визначається станом всіх її сфер та галузей, які, в свою чергу, складаються з сотень тисяч підприємств – виробників конкурентних товарів, робіт та послуг.

2.3. Оцінка конкурентоспроможності СТОВ "імені Тараса Шевченка"

В умовах інтеграції та глобалізації все більш важливим постає питання конкурентоспроможності країни, яка визначається конкурентоспроможністю регіонів, що в свою чергу залежать від конкурентоспроможності та потенціалу суб'єктів господарювання, які діють в тій чи іншій галузі.

Оцінка конкурентоспроможності підприємства має особливе значення і є необхідною в умовах великої кількості конкурентів на ринку. У цій частині будемо розраховувати оцінку конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому ринку.

Тож, для початку, треба з'ясувати, скільки підприємств діють в галузі сільського господарства в Донецькій та інших областях України. Дані наведено в табл. 2.6 [41]. Як видно з табл. 4.2, кількість сільськогосподарських підприємств в цілому по Україні протягом 2018-2020 рр. поступово скорочується, більшою частиною за рахунок зменшення кількості фермерських господарств.

У Донецькій області кількість підприємств, що здійснювали сільськогосподарську діяльність, у 2020 році становила 1223 одиниць, у тому числі фермерських господарств нараховувалось 851 одиниць. Порівнявши дані з іншими областями, можна дійти висновку, що у Донецькій області кількість підприємств сільського господарства є середньою по Україні. Найбільші показники мають Одеська, Миколаївська, Дніпропетровська області – більше 3 000 підприємств; найменші – Рівненська, Івано-Франківська, Чернівецька – менше 600 підприємств.

Одним з суб'єктів ринку АПК є сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю «імені Тараса Шевченка». Воно знаходиться за адресою: 85600, Донецька область, Покровський район, м Мар'їнка, вулиця Щорса, 12.

Таблиця 2.6

Кількість підприємств, які здійснювали сільськогосподарську
діяльність за регіонами

	Усього, шт.			У т.ч. фермерські господарства		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Україна	49208	48504	47523	33164	32452	31851
Області						
Вінницька	2739	2768	2751	1893	1919	1920
Волинська	955	944	881	580	567	539
Дніпропетровська	4181	4205	4178	3145	3131	3115
Донецька	1310	1285	1223	928	892	851
Житомирська	1219	1234	1215	580	590	592
Закарпатська	1065	973	909	883	770	707
Запорізька	2798	2764	2712	2005	1953	1916
Івано-Франківська	848	800	749	531	500	462
Київська	2479	2483	2366	1226	1240	1174
Кіровоградська	3360	3404	3377	2591	2625	2612
Луганська	1048	1055	1039	768	764	771
Львівська	1387	1342	1322	792	782	787
Миколаївська	4008	3849	3822	3252	3100	3065
Одеська	4784	4410	4188	3650	3274	3081
Полтавська	2670	2677	2683	1903	1941	1959
Рівненська	668	656	651	356	354	339
Сумська	1152	1180	1178	652	685	688
Тернопільська	1164	1130	1093	633	623	618
Харківська	2116	2117	2131	1256	1254	1258
Херсонська	2606	2500	2408	1934	1844	1763
Хмельницька	1676	1680	1680	1099	1119	1138
Черкаська	2131	2173	2132	1294	1352	1336
Чернівецька	812	731	705	548	492	489
Чернігівська	1280	1295	1277	644	658	645

Примітка: джерело [41].

Підприємство функціонує більше 20 років. Загальні дані про підприємство:

- дата реєстрації 14.03.2000 р.,
- код ЄДРПОУ 30845087;
- засновником є Сигида Олександр Іванович;
- розмір статутного капіталу 300 000 грн;
- кількість співробітників 66 чоловік;
- об'єктів нерухомості: 28;
- земельних ділянок: 494 [59].

Товариство спеціалізується на вирощуванні сільськогосподарських культур та розведенні свійських тварин, а також оптовій торгівлі. Продукція СТОВ «ім. Т. Шевченка» включає наступні позиції: зерно, зернобобові, пшениця, кукурудза, соняшник, буряк, овочі, плоди кісточкові, силос, сіно, велика рогата худоба, м'ясо птиці, молоко, яйця птиці.

Товариство за чисельністю працівників можна віднести до середнього підприємництва; але за розміром чистого прибутку воно входить до малого підприємництва. Та, оскільки на експорт продукції більш орієнтовані агрохолдинги та великі компанії, СТОВ «ім. Т. Шевченка» зосереджує свою діяльність на внутрішньому ринку.

Організація СТОВ АФ «Ольгопіль» зареєстрована 03.02.2000 р. за юридичною адресою Україна, 24830, Вінницька обл., Чечельницький р-н, село Ольгопіль, вулиця Центральна, будинок 131. Керівником організації є Каленич Павло Євгенійович. Розмір статутного капіталу складає 7 400,00 грн [60].

Обидва підприємства існують понад 20 років і вказують як основний вид діяльності «01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур». Проте СТОВ АФ «Ольгопіль» має більший перелік видів економічної діяльності (додаток А).

СТОВ АФ «Ольгопіль» має вагому перевагу перед СТОВ «імені Тараса Шевченка» у широті виробленої продукції, наданих робіт і послуг. А, як правило, ширша діяльність веде за собою більший прибуток. Тож далі це і перевіримо.

Для визначення рівня конкурентоспроможності СТОВ «імені Тараса Шевченка» застосуємо метод, заснований на теорії ефективної конкуренції за формулою (1.1):

$$K_p = 0,35E_{ВД} + 0,3ФС + 0,35ДА \quad (1.1)$$

де КП – показник конкурентоспроможності підприємства;

ЕВД – значення ефективності виробничої діяльності;

ФС – показник фінансового стану;

ДА – значення ділової активності підприємства.

Дані критерії розраховуються за формулами:

$$ЕВД = 0,31В + 0,19ФВ + 0,4РТ + 0,1ПП \quad (2.1)$$

де В – витрати виробництва на одиницю продукції;

ФВ – фондвіддача;

РТ – рентабельність продукції;

ПП – продуктивність праці.

$$ФС = 0,29КА + 0,2КП + 0,36КЛ + 0,15КО \quad (2.2)$$

де КА – коефіцієнт автономії;

КП – коефіцієнт покриття;

КЛ – коефіцієнт ліквідності підприємства;

КО – коефіцієнт оборотності оборотних коштів.

$$ДА = 0,42РП + 0,34КЗ + 0,24Кз.п. \quad (2.3)$$

де РП – рентабельність продажу;

КЗ – коефіцієнт затовареності готовою продукцією;

Кз.п. – коефіцієнт завантаження виробничих потужностей.

Розраховані показники далі переводяться у відносні величини при порівнянні з базовими показниками - підприємства-конкурента. Відносними величинами будуть бали, які надаються показнику за таким принципом: 6 балів – показник на рівні базового, 3 бали – показник є меншим від базового, 9 балів – показник є більшим від базового. Розраховані на основі форм фінансової звітності, наведених в додатках Б, В, Г, показники конкурентоспроможності СТОВ «імені Тараса Шевченка» та СТОВ АФ «Ольгопіль» надано в табл. 2.7. Докладні розрахунки наведено в додатку Г.

Таблиця 2.7

Показники конкурентоспроможності підприємств за 2019 рік

Показник	Оцінка показників СТОВ «імені Тараса Шевченка»		Оцінка показників СТОВ АФ «Ольгопіль»	
	Значення	бали	значення	бали
Показники ефективності виробничої діяльності (ЕВД)				
Відносний показник витрат на одиницю продукції (В)	0,26	6	0,20	6
Відносний показник фондівддачі (ФВ)	1,52	6	1,72	6
Відносний показник рентабельності товарів (РТ)	1,69	6	1,55	6
Відносний показник продуктивності праці (ПП)	139	3	325	9
Показники фінансового стану (ФС)				
Коефіцієнт автономії (КА)	0,91	9	0,67	3
Коефіцієнт покриття (КП)	20,50	9	2,3	3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (КЛ)	7,85	9	0,26	3
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів (КО)	0,82	3	1,01	9
Показники ділової активності (ДА)				
Рентабельність продаж (РП)	0,33	9	0,24	3
Коефіцієнт затовареністю готовою продукцією (КЗ)	0,0007	3	0,0298	9
Коефіцієнт завантаження виробничих потужностей (Кз.п.)	0,63	3	0,78	9

Примітка. Розраховано на основі [60].

Обчислимо критерії, потрібні для розрахунку конкурентоспроможності СТОВ «імені Тараса Шевченка» (1) та СТОВ АФ «Ольгопіль» (2), за вищенаведеними формулами (2.1-2.3):

$$1) \text{ЕВД} = 0,31 \cdot 6 + 0,19 \cdot 6 + 0,4 \cdot 6 + 0,1 \cdot 3 = 5,7$$

$$2) \text{ЕВД} = 0,31 \cdot 6 + 0,19 \cdot 6 + 0,4 \cdot 6 + 0,1 \cdot 9 = 6,3$$

$$1) \text{ФС} = 0,29 \cdot 9 + 0,2 \cdot 9 + 0,36 \cdot 9 + 0,15 \cdot 3 = 8,1$$

$$2) \text{ФС} = 0,29 \cdot 3 + 0,2 \cdot 3 + 0,36 \cdot 3 + 0,15 \cdot 9 = 3,9$$

$$1) \text{ ДА} = 0,42 \cdot 9 + 0,34 \cdot 3 + 0,24 \cdot 3 = 5,5$$

$$2) \text{ ДА} = 0,42 \cdot 3 + 0,34 \cdot 9 + 0,24 \cdot 9 = 6,5$$

На основі обчислених зведених показників конкурентоспроможності розрахуємо показник конкурентоспроможності підприємства за формулою (1.1).

Для СТОВ «імені Тараса Шевченка» :

$$\text{Кп} = 0,35 \cdot 5,7 + 0,3 \cdot 8,1 + 0,35 \cdot 5,52 = 6,35$$

Для СТОВ АФ «Ольгопіль»:

$$\text{Кп} = 0,35 \cdot 6,3 + 0,3 \cdot 3,9 + 0,35 \cdot 6,48 = 5,64$$

Розраховані показники конкурентоспроможності свідчать про те, що СТОВ «імені Тараса Шевченка» має вищий рівень конкурентоспроможності, ніж СТОВ АФ «Ольгопіль». Зокрема, вищою є оцінка фінансового стану, що є такою за рахунок відносно низьких поточних зобов'язань та високої частки грошових коштів в оборотних активах. Натомість СТОВ АФ «Ольгопіль» показав вищу ефективність виробничої діяльності та ділової активності за рахунок вищого показника продуктивності праці, що свідчить про вищу ефективність персоналу на даному підприємстві.

Таблиця 2.8

Зведені показники конкурентоспроможності СТОВ «імені Тараса Шевченка» та СТОВ АФ «Ольгопіль»

Показник	Рівень конкурентоспроможності СТОВ «імені Тараса Шевченка»	Рівень конкурентоспроможності СТОВ АФ «Ольгопіль»
ЕВД	5,70	6,30
ФС	8,10	3,90
ДА	5,52	6,48
Кп	6,35	5,64

Примітка. Розраховано автором.

В цілому, оскільки більшість з розрахованих показників обох підприємств знаходяться на одному рівні, можна зробити висновок, що СТОВ «імені Тараса Шевченка» не поступається конкуренту - СТОВ АФ «Ольгопіль» за рівнем конкурентоспроможності. А за розрахованим показником конкурентоспроможності СТОВ «імені Тараса Шевченка» є відносним лідером, задовольняючи потреби внутрішнього ринку, хоча поступається конкуренту за різноманіттю видів економічної діяльності.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було проаналізовано структуру підприємств АПК України та визначено, що на ринку за кількістю переважають малі та середні підприємства, у тому числі фермерські господарства. Агрохолдинги за чисельністю поступаються іншим підприємствам, проте становлять більшу частину експорту продукції АПК з України в той час як інші підприємства більш орієнтовані на внутрішній ринок, не маючи можливостей для міжнародної діяльності.

Було визначено, що у сфері АПК важливе місце займають інвестиції, з загального обсягу яких на сільське господарство припадає близько 10%. Також варто вказати на таку з особливостей функціонування підприємств АПК України як відкриття ринку землі, що не може не відбиватись на їхній діяльності.

Крім того, було виявлено, що у структурі виробництва продукції АПК переважає продукція рослинництва над тваринництвом; частка готової продукції менша за обсяги виробленої сировини.

Було проаналізовано експортну та імпорتنу діяльність України у секторі АПК. Виявлено, що аграрний сектор становить більше 40% від всього експорту України, що ще раз доводить значимість сфери АПК для економіки країни. Також виявлено, що у загальному імпорті України частка сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів становить близько 12%, більша частина з яких припадає на готову продукцію.

В ході оцінки конкурентоспроможності української аграрної продукції на світовому ринку було з'ясовано, що переваги та експортний потенціал мають такі види товарів як кукурудза, пшениця та мед.

У процесі розрахунку оцінки конкурентоспроможності СТОВ «ім. Т. Шевченка» та СТОВ АФ «Ольгопіль» дійшли до висновку про те, що показники обох підприємств є в більшості приблизно однаковими. А от за видами діяльності перевага на боці СТОВ АФ «Ольгопіль», оскільки останнє підприємство більш диверсифіковане, ніж СТОВ «ім. Т. Шевченка». Проте за показником конкурентоспроможності підприємства СТОВ «ім. Т. Шевченка» має більші переваги, ніж конкурент - СТОВ АФ «Ольгопіль».

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

3.1. Зарубіжний досвід державної підтримки агропромислового комплексу

В багатьох країнах аграрний сектор є важливою ланкою економіки. Велика увага приділяється його розвитку, зокрема, шляхом державного регулювання та підтримки агропромислового комплексу. В кожній країні своя система державної допомоги суб'єктам аграрного ринку. Вона може здійснюватися за рахунок державних програм, надання субсидій, кредитування за різними напрямками та іншими способами. Основні методи державного регулювання в аграрному секторі наведено на рис. 3.1. Загалом державна підтримка аграрної сфери є фактором, який позитивно впливає на обсяги виробництва, розвиток економіки та забезпечення продовольчої безпеки [70].

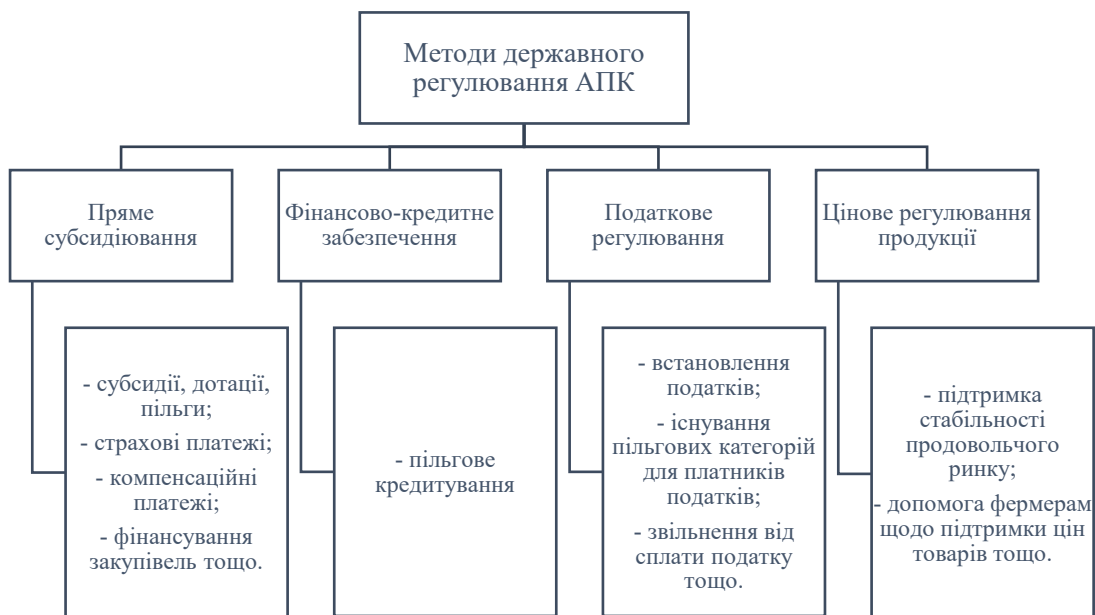

Рис. 3.1. Методи державного регулювання АПК

Примітка. Джерело [71].

Застосування методів державної підтримки АПК має свої особливості в кожній країні. Коротко ознайомимося з ними в деяких країнах для порівняння з системою державного регулювання АПК в Україні та можливого визначення орієнтирів її подальшої діяльності.

Першою розглянемо країну з чи не найрозвиненішою аграрною сферою в світі – Канаду. Система державної підтримки в країні реалізується багатьма способами, тому є комплексною. В Канаді одним з головних суб'єктів розподілу державної допомоги є корпорація Farm Credit Canada, що підкоряється Міністерству АПК та забезпечує виконання програм підтримки. З 2018 р. до 2023р. тут діє інвестиційна ініціатива уряду Канади – програма «Канадське сільськогосподарське партнерство», якою передбачено ряд програм для стимулювання експорту, впровадження інновацій в аграрний сектор та для інших цілей. Серед них мінімізація аграрних ризиків. Для цього діють чотири програми: AgriStability, AgriInvest, AgriInsurance, AgriRecovery. Вони реалізуються за рахунок щорічного виділення більше 1 млрд. дол. Головною серед програм є AgriStability, функцією якої є страхування у випадку втрати прибутку. Фермер отримує компенсацію, якщо його дохід є меншим ніж частка у 70% від середнього розміру його прибутку за останні 5 років. Основними об'єктами державної підтримки в Канаді є великі агрокомпанії.

Щодо державної підтримки придбання землі, то вона полягає в наданні банкам гарантій покриття збитків щодо надання цільових кредитів. Фермер може придбати землю чи розпочати будівництво, отримавши кредит у розмірі до 500 тис. дол. Крім того, він може отримати кредит на придбання техніки або худоби.

Також варто згадати програму «Менеджмент постачання», яка стосується захисту внутрішніх ринків за рахунок високого мита (близько 200%) на імпорт ряду продуктів (молоко, яйця, м'ясо).

Ще однією особливістю є підлаштовування державної підтримки під вимоги сьогодення та майбутнього. Так, у зв'язку з новими укладеними угодами щодо вільної торгівлі з США, Мексикою та іншими країнами аграріям-виробникам певних видів продукції надаватимуться додаткові субсидії [72; 73].

На контрасті розглянемо країну з часткою експорту аграрної продукції в загальному експорті в 60 % - Аргентину. І з нею доволі дивна ситуація. Адже виходить так, що держава аграріям дає менше, ніж забирає. Причинами є порівняно невеликі обсяги державної допомоги (приблизно 0,1-0,2% від ВВП) та високі стягнення з експортерів аграрної продукції. Державна допомога в країні надається шляхом незначних компенсацій відсоткових ставок за кредитами для дрібних та середніх фермерів. Велика частина допомоги направлена на фінансування заходів щодо боротьби зі шкідниками та хворобами рослин та тварин. Також в Аргентині функціонує фонд FONDAGRO, діяльність якого полягає у кредитуванні агросектору. Варто вказати, що чи не найбільша частка державної підтримки припадає на виробництво тютюну, в тому числі шляхом регулювання внутрішніх цін. Крім того, існують державні програми, направлені на розвиток сімейних ферм та сільського населення – PRODERI та PISEAR з наданням фермерам кредитів та дотацій для придбання обладнання.

Що стосується державної підтримки аграріїв у США, то тут вона здійснюється підрозділами Міністерства сільського господарства США (далі - USDA) - Товарно-кредитною корпорацією та Агенством з обслуговування фермерських господарств. Розвиненою є кредитна система сільського господарства, що надає пільгові кредити аграріям.

Крім того, в США діють кілька десятків програм захисту аграріїв, в яких пропонуються різні варіанти прямої та непрямой допомоги. Велика частина коштів на їх підтримку зосереджена на страхуванні врожаю та мінімізації аграрних ризиків. Державою субсидіюються приблизно на 60% фермерські страхові платежі щодо більше ніж сотні культур. При цьому близько 4/5 випадків страхування націлені на захист виробника від втрати прибутку, а 1/5 – від неврожаю.

Також в США діють антиризикові програми ARC (покриття сільськогосподарських ризиків) або PLC (покриття цінових збитків), участь в одній з яких фермер може обрати самостійно. Завдяки ним аграрії можуть покрити близько 85% від понесених збитків. На антиризикові програми з

бюджету щорічно виділяється близько 8 млрд. дол. Варто зазначити, що в США, як і в Канаді, більша частина державних дотацій та субсидій надається великим агрокомпаніям.

Крім області ризиків, функціонують також програми, направлені на збереження ґрунтів, природних зон та інших сфер, на фінансування яких щорічно виділяється близько 5 млрд. дол. Дослідницькі програми субсидуються в розмірі близько 3 млрд. дол. На розвиток експорту в аграрній сфері держава виділяє приблизно 1 млрд. дол. [72; 73]. В цілому на підтримку аграрної сфери в США щорічно виділяється більше 25 млрд. дол.

Стосовно державної підтримки аграрної сфери в країнах ЄС, вона є одним з пріоритетних напрямів економічної політики союзу. Тому була прийнята Єдина аграрна політика ЄС, відповідно до пріоритетів якої будуються програми розвитку країн-членів Євросоюзу. Загальний розмір субсидій в аграрній сфері, що виділяється з бюджету ЄС, становить близько 60 млрд. євро щорічно. Допомога аграріям фінансується з двох фондів - Європейського фонду гарантування сільського господарства та Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій. Одним з елементів державної підтримки є цільові ціни. Це приблизні ціни на продукцію сільського господарства, які встановлюються та підтримуються державою за рахунок ринкових механізмів, які забезпечують стабільність цін агропромислової продукції на внутрішньому ринку.

Однією з головних форм державної підтримки аграріїв у країнах Європи є погектарні виплати, на які припадає близько 4/5 від їх загальної підтримки. Розглянемо особливості їх розподілу на прикладі Німеччини. Сьогодні в цій країні можливі такі погектарні виплати аграріям як: базові субсидії, субсидії за «екологізацію», субсидії молодим фермерам. Субсидія за «екологізацію» займає близько 30% від всіх погектарних виплат. Її суть полягає в обов'язку аграріїв застосовувати на 5% своїх орних земель такі технології обробки землі, які будуть сприяти захисту навколишнього середовища. Варто зауважити, що в Німеччині також більшу частину державної допомоги отримують саме великі компанії.

Недоліком погектарних виплат є те, що при їх виплаті не враховується інтенсивність виробництва на землях, за які вони виплачуються. Тож, відповідно до цього, землероби знаходяться у більш вигідному положенні, аніж фермери, що розводять худобу, або винороби. Загалом у країні розмір погектарних виплат щорічно становить близько 5 млрд. євро. Також варто вказати, що з вищевказаних 60 млрд. євро річних загальних субсидій ЄС Німеччина отримує близько 6 млрд. євро. В цілому, в Німеччині, як і в інших країнах, система державної підтримки є широкою та різнонаправленою.

Система державної підтримки країн Євросоюзу діє і в Польщі, яка входить до його складу. Проте там існують певні особливості. Так, фермерам, що займаються розведенням худоби, виплачуються субсидії за поголів'я. В Польщі, як і в інших країнах ЄС, діють погектарні виплати. Крім них, існують субсидії на вирощування деяких культур (томати, хміль, полуниця, льон, картопля та інші). Також застосовуються цільові субсидії, наприклад, молодим фермерам та на модернізацію малих підприємств. Останні виплачуються в розмірі близько 15 тис. дол. Загальний бюджет прямих виплат аграріям у Польщі в 2018 році склав понад 3,6 млрд. дол [72].

Узагальнюючи, можна виділити сьогоденні особливості державної підтримки різних країн. Серед них глобальна тенденція до збереження навколишнього середовища, розвиток органічного землеробства. Адже питання екології дійсно є не локальною, а світовою проблемою і загрозою. Іншим узагальненим фактом є нерівне розподілення державних дотацій між суб'єктами аграрного ринку. Так, більша частина виділених субсидій надається великим агрокомпаніям, а не середнім аграріям. Ще однією загальною особливістю є тенденція до зменшення обсягу державних дотацій у сільському господарстві. Та все ж, рівень державної підтримки аграрної сфери в більшості розглянутих країн є вищим, ніж в Україні. А він прямо впливає на рівень конкурентоспроможності галузі. Отже, систему державної підтримки АПК в Україні можна і треба покращити, беручи до уваги приклад та досвід розвинених країн. Проте варто пам'ятати, що кожна країна має певні особливості та йде своїм

шляхом. Тож Україна має розвиватися, орієнтуючись на інші країни, але не повинна копіювати їх устрій та принципи діяльності, створюючи свою унікальну систему державного управління.

3.2. Обґрунтування необхідності та напрямів підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України

Як вже вище зазначалось, агропромисловий сектор на сьогодні є однією з найрозвиненіших сфер в Україні. Він має важливе значення для української економіки, надаючи робочі місця та формуючи десятку частину ВВП, займаючи провідне місце в експорті на світовий ринок. Та в АПК України постає ряд проблем, що негативно відбивається на конкурентоспроможності аграрного сектору та відповідно України в цілому. Адже рівні конкурентоспроможності є взаємопов'язаними та формуючими один одного.

Серед труднощів, з якими доводиться стикатися вітчизняним експортерам агропродукції, наразі є її невідповідність міжнародним стандартам якості, що значно перешкоджає розвитку міжнародної торгівлі. Усунення даної перешкоди та поглиблення процесів інтеграції та глобалізації можливе за умов укладання міжнародних угод, які стосуються стандартизації. Особливого значення даний процес набуває в умовах посилення орієнтації України на ЄС. Тому важливим є забезпечення відповідності української продукції, в тому числі товарів АПК, стандартам якості, гігієни та безпеки країн-членів Євросоюзу. Та впровадження європейських стандартів в Україні є багатостороннім процесом і вимагає перебудови аспектів законодавчої бази відповідно до вимог ЄС. Тому досягнення мети залежить від системи державного управління, яка в Україні, на жаль, не є досконалою та всеохоплюючою. Отже, за умов підвищення рівня діяльності механізмів державного управління та регулювання стане можливим введення спільної для України та країн Європи системи стандартів, що в тому числі стосуються аграрної продукції, що приведе до підвищення якості товарів

та зростання експортного потенціалу АПК та України в цілому [74; 75; 76,с. 137-138] .

Також зазначимо, що для українського АПК характерними є низька якість продукції та сировинна орієнтованість експорту. Питання якості добре прослідковується на прикладі зернових. Як зазначалося в другому розділі, велика частина з отриманого врожаю не є придатною для переробки на продовольчу продукцію, йдучи на корм худобі. А придатна частина є зерном не найвищої якості. До того ж, погіршує торгівлю з іншими країнами наявність хвороб та шкідників в українській продукції тваринництва. Актуальною є і проблема низького ступеня переробки аграрної продукції. Адже борошно і вироби з нього є дорожчими від зерна, сири дорожчі за молоко, олія дорожча за насіння. Та все зводиться до наявності коштів. Оскільки задля підвищення рівня врожаю культур необхідно придбати посадковий матеріал вищої якості, застосовувати засоби захисту рослин для зниження ризиків; підвищувати родючість та інші характеристики землі шляхом внесення добрив. Переробка сировини на перших етапах теж є затратною, бо вимагає наявності спеціального обладнання, збільшення штату працівників тощо. До цього можна додати також той факт, що в Україні більше вирощується те, що є менш затратним. Оскільки засіяти землю зерновими простіше, аніж, скажімо, збудувати теплиці та вирощувати полуницю. Розвиток вимагає вкладання коштів. А в Україні більшість суб'єктів аграрного сектору – малі та середні фермери, які орендують землю, не маючи можливості її придбати та ефективно використовувати внаслідок обмежених фінансових, технологічних, інформаційних ресурсів [74]. Це вказує на недостатній рівень підтримки АПК з боку держави. Адже фермери можуть розраховувати тільки на самих себе. Бо ті інвестиції, що йдуть в АПК, в більшості направлені на діяльність великих компаній та агрохолдингів, котрі співпрацюють з іноземними компаніями, більше орієнтовані на експорт та отримання більшого прибутку.

Продовженням попередньої думки щодо фінансування аграрного сектору є потреба у вкладенні коштів у розвиток науково-технічної сфери в аграрному секторі, що охоплює розробку нових технологій, інновацій, впровадження яких

дасть змогу підвищити якісні характеристики продукції та виведе конкурентоспроможність аграрного сектору на вищий рівень. Адже зараз стан аграрних підприємств в Україні характеризується застарілістю технічного обладнання, що знижує ефективність виробництва та якість продукції. Тому підвищення наукового потенціалу, інвестиції в проєктування та розробку нових технологій, співпраця наукової та аграрної сфер повинні стати невід’ємною частиною функціонування та розвитку АПК України [75; 77,с. 107; 78] .

Серед інших факторів, що прямо не впливають на конкурентоспроможність АПК на міжнародних ринках, варто вказати розвиток фінансово-кредитної системи в агросекторі. Зокрема, річ йде про кредитування та страхування підприємств АПК. Тема надання кредитів суб’єктам аграрного сектору сьогодні набуває особливої актуальності в зв’язку з відкриттям в Україні в 2021 р. ринку землі. Оскільки тепер фізичні особи, а з 2024 р. і юридичні особи мають право на придбання у власність земельних ділянок. І з боку отриманих можливостей це можна було б вважати правильним кроком. Проте з боку реалізації цих можливостей виникають труднощі. Оскільки, як зазначалось раніше, фермери не мають достатньо фінансових ресурсів для купівлі поки що орендованих паїв. Тому важливим кроком є вдосконалення кредитної системи. Адже зараз кредитування, що пропонується аграріям, не є для них комфортним та вигідним. Та варто зауважити, що кредитна система розвивається. Так, восени 2021 р. було ухвалено законопроект про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, функція якого полягатиме в наданні малим та середнім фермерам державних гарантій для отримання кредитів у банках.

А от питання страхування в аграрному секторі, мабуть, актуальне завжди. Бо АПК функціонує в умовах багатьох ризиків, від коливань ціни на продукцію до втрати врожаю. Як вказувалось раніше, в багатьох країнах світу саме страхуванню ризиків надається особлива увага з боку держави. В Україні ж система страхування є слабкою. Причинами тому є висока вартість страхування, скептичне ставлення підприємців до страхових компаній, недостатня поінформованість фермерів щодо механізмів страхування та інші. Тому її

розвиток зможе стати підтримкою аграріїв у складних ситуаціях, ставши своєрідною «подушкою безпеки». Тут також варто зазначити, що держава рухається у вірному напрямі: було прийнято Закон про аграрне страхування, відповідно до якого держава надає гарантії стабільного доходу аграріям в незалежності від зовнішніх факторів. При цьому розмір відшкодування страхових внесків становитиме до 60%. Також в документі зазначено продукти та ризики, що підпадають під страхування та вимоги до учасників страхового ринку [79].

Потрібним кроком до розвитку аграрної сфери є розбудова інфраструктури аграрного ринку, сутність якої полягає в забезпеченні схеми реалізації продукції від виробника до кінцевого споживача. Інфраструктура забезпечує збереження, транспортування та реалізацію аграрної продукції і виражається в діяльності аграрних бірж, оптових ринків сільськогосподарської продукції (далі - ОРСП), ярмарок, транспортних господарств, сільськогосподарських кооперативів, аукціонів для оптового продажу товарів. На сьогодні в Україні діє велика кількість бірж, проте ефективність їх функціонування є невисокою через низьку співпрацю аграріїв та незначний попит на них на аграрну продукцію. Недоліками ОРСП в Україні є низький попит з боку покупців, високі тарифи, низький рівень впливу на коливання цін на товари. Однією з важливих проблем стосовно інфраструктури аграрного ринку є недостатній розвиток каналів реалізації продукції сільського господарства. Адже велика частина обсягу продукції реалізується неофіційними каналами через значну різницю у цінах реалізації порівняно з офіційними каналами [80].

Для підвищення конкурентоспроможності українських виробників АПК на міжнародних ринках важливим є фактор ефективності агрологістики. Слабкими місцями в логістичній системі є невідповідність стану залізничного транспорту потребам перевезень (недостатня кількість та зношеність зерновозів «Укрзалізниці»); низька ефективність автомобільних вантажних перевезень (яку можливо підвищити шляхом змін в автодорожній інфраструктурі); недостатній рівень забезпеченості аграріїв сховищами та елеваторами для зберігання

продукції (кількість терміналів у портах протягом останніх років збільшується, проте проблемними є старі термінали, які не відповідають міжнародним стандартам); низький рівень використання річкового транспорту (застаріла портова інфраструктура, їх низька пропускна спроможність, недостатня законодавча та економічна бази, що регулюють процеси функціонування річкового транспорту); становлення нормативно-правової бази, яка забезпечуватиме розвиток логістики (в Україні лише кілька років тому звернули увагу на логістичний потенціал країни та почали розробляти проекти щодо його розвитку, серед яких прийнятий проєкт «Стратегії сталої логістики для України на період до 2030 року») [80; 81]. Виходячи з цього, важливим кроком на шляху до розвитку аграрної сфери та підвищення її конкурентоспроможності є розбудова інфраструктури аграрного ринку та розвиток логістики шляхом покращення стану українських доріг, відбудови річкових та морських торгових портів, переоснащення залізниці та, перш за все, формування чіткої законодавчої бази щодо особливостей логістики в Україні.

Окремо уваги потребує нормативно-правовий, законодавчий аспект діяльності аграрних підприємств. На сьогодні суб'єкти аграрного сектору регулюються та захищаються Конституцією України, Земельним, Цивільним, Податковим та Господарським кодексами України, АМКУ, рядом законів, серед яких: Закон України «Про підприємництво», Закон України «Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», Закон України «Про запобігання корупції» та інші. При цьому варто зазначити, що між Цивільним та Громадянським кодексом України існують протиріччя, які ускладнюють процеси діяльності підприємств. Щодо законів, які стосувалися б саме аграрнопромислового комплексу України, до таких відноситься Закон України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» та Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Проте закон щодо визначення державної аграрної політики так і не було прийнято. До

проблем державного регулювання аграрної сфери можна віднести часту зміну повноважень та часту ліквідацію міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, що стає перешкодою та не дозволяє ефективно керувати та регулювати сферу АПК України через розпорошеність та втрату повноважень та обов'язків [82]. Отож, ефективне функціонування аграрної сфери буде можливим в першу чергу завдяки адекватній діяльності та співпраці головних органів державної влади.

Підсумовуючи вищевказане, зазначимо, що аграрний сектор України функціонує в умовах багатьох невирішених проблем, які, в свою чергу, негативно впливають на його розвиток та рівень конкурентоспроможності. До шляхів підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції, підприємств та аграрного сектору в цілому відносяться: встановлення на законодавчому рівні нових стандартів якості продукції з орієнтацією на відповідну систему ЄС; збільшення інвестицій у науково-технічні розробки та інновації, що дадуть змогу підвищити якість виробленої продукції; розвиток фінансово-кредитної системи, що дозволить аграріям розвивати свою діяльність, надаючи кошти для її розвитку; покращення стану інфраструктури, що надасть змогу зменшити витрати на транспортування та в цілому позитивно вплине на кінцеву ціну продукції; ефективна та виважена діяльність органів державної влади щодо прийняття рішень, які стосуються стану та розвитку країни та її галузей, в тому числі аграрного сектору. Зрозуміло, що Україна в сьогоdnішніх умовах нестабільності, пов'язаної з політичною та викликаною пандемією ситуацією, не може забезпечити повний розвиток галузей, включаючи й АПК. Та важливими є навіть невеликі, проте розважливі й обґрунтовані кроки, які в майбутньому позитивно вплинуть на стан галузі та країни в цілому.

3.3. Система забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу.

Впровадження заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності аграрної промисловості України, є можливими завдяки ефективному функціонуванню всіх ланок, контроль та управління над якими об'єднані у економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності. На основі праць [83; 84,с. 48-50; 85] можна сформулювати визначення економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності як сукупності комплексних методів, дій, заходів та інструментів впливу, які сприяють розширенню потенціалу аграрного сектору та розвитку його сильних сторін для зайняття на ринку вигідної конкурентної позиції. Отже, беручи до уваги наукові праці [77; 83; 84; 85], розглянуті вище особливості функціонування аграрної сфери в Україні та досвід інших країн щодо підтримки АПК, на рис. 3.2 пропонуємо наступну структуру економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору.

Рис. 3.2. Механізм забезпечення конкурентоспроможності АПК

Примітка. Вдосконалено автором.

Відповідно до рис. 3.2, до механізму забезпечення конкурентоспроможності АПК входить функціонування таких основних систем, що включають в себе певні компоненти: організаційно-управлінської, виробничої, економічної, фінансової, інноваційної та маркетингової. Між системами існують міцні взаємозв'язки, що роблять їх цілісним механізмом. Адже якість продукції залежить від кваліфікованості співробітників, ефективного управління, рівня технологічної оснащеності. На економічний стан впливають узгоджені управлінські рішення та стратегії, а також фінансові відносини, зокрема система кредитування суб'єктів галузі та податкове навантаження. Всі елементи механізму спрямовані на досягнення спільної мети – підвищення конкурентоспроможності та стійкості підприємств аграрної сфери, що досягаються шляхом підтримки конкурентних переваг АПК та прискорення процесів його адаптування до зовнішніх змінних умов [83].

Одним з важливих аспектів, які забезпечують високу конкурентоспроможність агропромислового комплексу, є стан інноваційної діяльності в галузі та пов'язані з ним обсяги вкладених інвестицій. Виходячи з цього, можемо розрахувати вплив інвестиційно-інноваційної діяльності в АПК на розвиток його експорту, використовуючи під час розрахунків статистичні методи, та, відповідно до рівня залежності від показників, змодельовати майбутній стан галузі [86].

Вихідні дані для розрахунків наведено в додатку Д. Використані позначення: y – обсяг експорту агропромислової продукції, млрд грн; x_1 – випуск агропромислової продукції, млн грн; x_2 – капітальні інвестиції в сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних з ними послуг, млн грн; x_3 – витрати на виконання наукових досліджень та розробок в сільському господарстві, млн грн.

Для виявлення рівня зв'язку між показниками було побудовано матрицю кореляції (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Матриця парних коефіцієнтів кореляції

	y	x1	x2	x3
y	1			
x1	0,849764	1		
x2	0,645577	0,835517	1	
x3	0,946429	0,743428	0,501659	1

З табл. 3.1 прослідковується сильний зв'язок між обсягом агропромислового експорту та випуском аграрної продукції, а також між обсягом агропромислового експорту та витратами на науково-дослідну діяльність, та простежується середній зв'язок між результативною ознакою та обсягом капітальних інвестицій у галузь. Так, $r_{yx1} = 0,849$; $r_{yx2} = 0,645$; $r_{yx3} = 0,946$.

Далі зобразимо лінії тренду залежності обсягів експорту продукції АПК від даних факторів. Відповідно до проведених розрахунків встановлено, що варіація обсягу експорту продукції на 72,21% залежить від обсягу виробництва продукції. Перевіримо адекватність економетричної моделі фактичним даним за показником F. Оскільки $F=0,03$, тобто $F<0,05$, то робимо висновок, що модель адекватна.

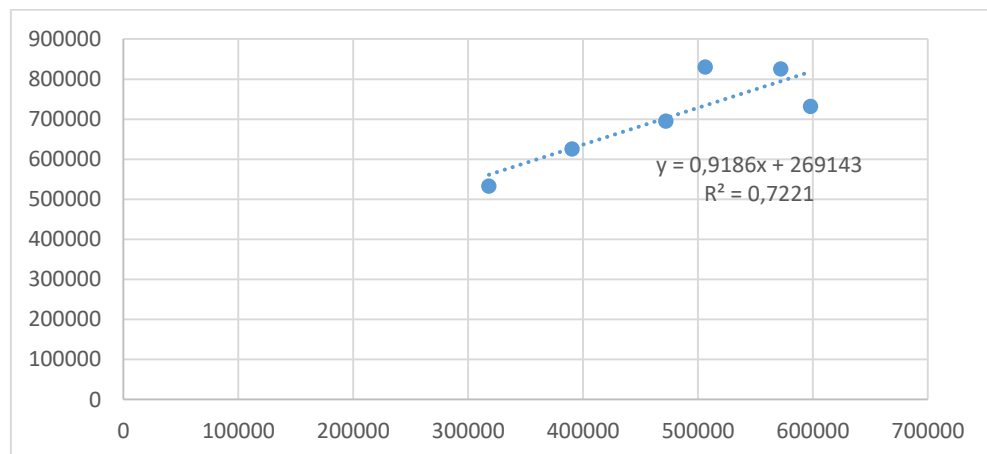

Рис. 3.2. Лінія тренду залежності обсягу експорту продукції АПК України від обсягу випуску продукції АПК за 2015-2020 рр.

На рис. 3.3 зображена залежність варіації обсягу експорту продукції АПК від обсягу інвестицій в сільське господарство та мисливство, яка становить

41,68%. Перевіримо адекватність моделі: $F=0,166$, тобто $F>0,05$, а отже, не будемо її враховувати при побудові прогнозу.

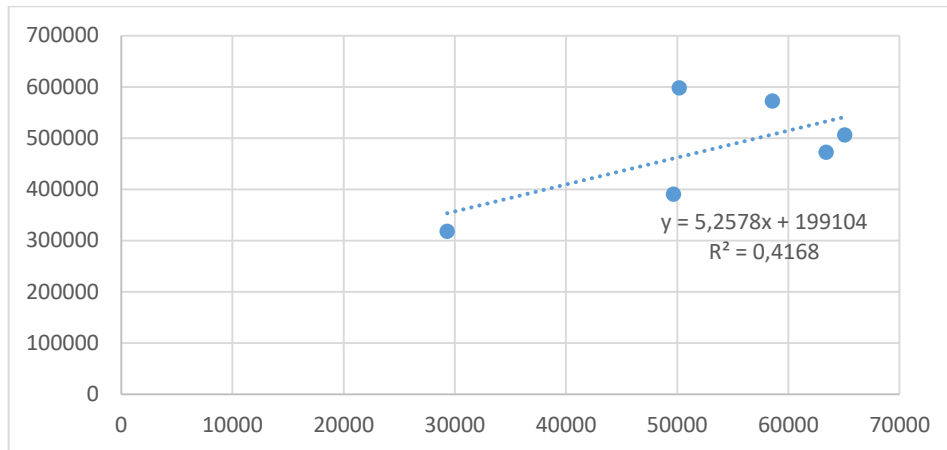

Рис. 3.3. Залежність обсягу експорту продукції АПК України від обсягу інвестицій у сільському господарстві та мисливстві за 2015-2020 рр.

Відповідно до рис. 3.4, залежність варіації експорту продукції АПК в Україні від обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок в сільському господарстві становить 89,57%. Перевіримо адекватність моделі: $F=0,004$, тобто $F<0,05$, отже, дана модель є адекватною і може бути використана під час аналізу обсягів експорту продукції АПК.

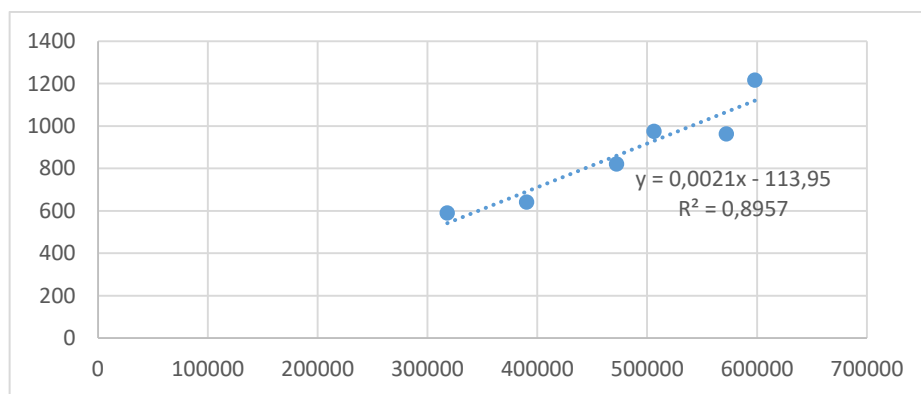

Рис. 3.4. Лінія тренду залежності обсягу експорту агропромислової продукції України від обсягу витрат на науково-дослідні роботи в сільському господарстві за 2015-2020 рр.

Тепер побудуємо лінійну багатофакторну модель регресії – залежності обсягу експорту продукції АПК від факторів x_1 (випуск продукції) та x_3 (науково-

дослідні роботи). Рівняння регресії в даному випадку виглядатиме наступним чином:

$$y = 0,30x_1 + 322,69x_2 - 17673,2$$

Коефіцієнти у рівнянні показують, як зміниться результативна ознака за умови, що факторна ознака зміниться на одиницю. Тоді коефіцієнт 0,40 свідчить про те, що збільшення обсягу виробництва аграрної продукції на 1 млн грн поведе за собою збільшення обсягу експорту продукції на 0,30 млн грн. А коефіцієнт 322,69 означає, що, якщо інші фактори залишатимуться незмінними, при збільшенні обсягу витрат на виконання наукових досліджень та розробок у аграрному секторі на 1 млн грн обсяг експорту продукції АПК збільшиться на 322 млн грн, що ще раз підтверджує наявність тісного зв'язку і залежності між даними показниками.

Тепер зробимо прогноз щодо майбутніх наявних показників, визначивши їх прогнозні значення на основі екстраполяції.

Таблиця 3.2

Дійсні та прогнозні значення показників агропромислового комплексу України

Рік	Обсяг експорту продукції АПК, млн грн	Обсяг випуску продукції АПК, млн грн	Витрати на виконання наукових досліджень в сільському господарстві, млн грн	Розрахований обсяг експорту продукції АПК, млн грн
2015	318055	532257	590,5	333767
2016	390429	625585	642,6	378790
2017	472132	694895	821,9	457601
2018	506219	830161	975,9	548184
2019	572200	824941	963,2	542508
2020	597945	731382	1217	596127
2021	674048	879432	1293	665404
2022	730586	928831	1414	719383
2023	787124	978229	1535	773361

Отримані дані занесено до табл. 3.2. З неї видно, що частка українського експорту агропромислової продукції продовжуватиме зростання з темпом приблизно + 8% до минулого року щорічно. Порівняно з відносними темпами зростання у 2016-2017 рр., коли відносний приріст становив близько 20% порівняно з минулим роком, майбутні спрогнозовані темпи збільшення обсягів

експорту є нижчими. Та це може бути пов'язане з нестабільними змінами даних факторів впродовж останніх років (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Фактичні значення показників агропромислового комплексу України

Рік	Обсяг експорту агропромислової продукції		Обсяг випуску агропромислової продукції		Витрати на виконання наукових досліджень та розробок в сільському господарстві	
	Абсолютне значення, млн грн	Відносно до минулого року, %	Абсолютне значення, млн грн	Відносно до минулого року, %	Абсолютне значення, млн грн	Відносно до минулого року, %
2015	318055		532257		590,5	
2016	390429	122	625585	117	642,6	108
2017	472132	120	694895	111	821,9	127
2018	506219	107	830161	119	975,9	118
2019	572200	113	824941	99	963,2	98
2020	597945	104	731382	88	1217	126

Точність економетричної моделі ілюструє рис. 3.5, на якому помітне незначне відхилення розрахованої результативної ознаки від фактичної. Також варто зауважити, що на відрізку прогнозу 2021-2023 рр. дані відрізки майже накладаються один на один, несуттєво відрізняючись у 2018-2019 рр., що теж є показником об'єктивності застосованої моделі регресії. Тобто побудована багатофакторна лінійна регресія адекватно описує фактичні дані і можна її використовувати для прогнозування результативної ознаки – обсягів експорту агропромислової продукції.

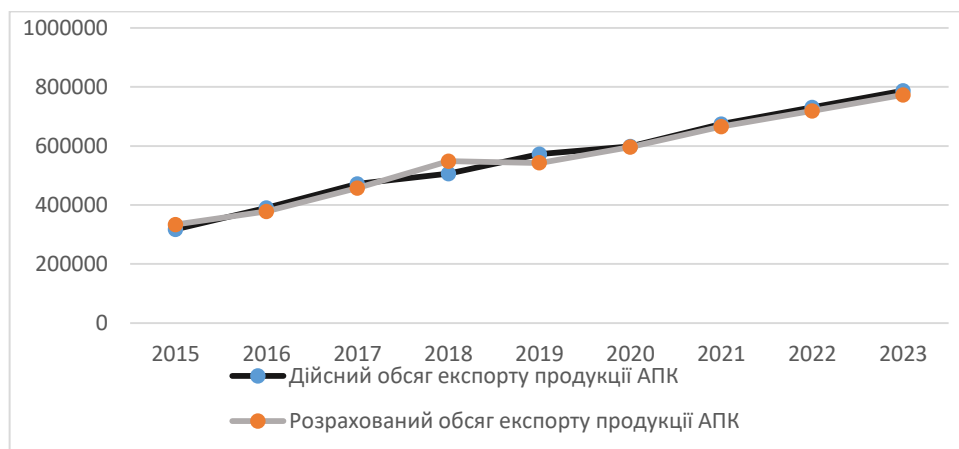

Рис. 3.5. Графік фактичних та прогнозних даних відповідно до дійсного обсягу експорту продукції АПК та розрахованого за рівнянням регресії

А тепер побудуємо прогноз майбутніх обсягів експорту української агропромислової продукції за умови збільшення прогнозованого обсягу витрат на наукові дослідження і розробки в аграрній сфері на 10%. Результат зображено на рис. 3.6 та в табл. 3.4. На рис. 3.6 помітно можливе майбутнє збільшення обсягу експортної продукції АПК порівняно з прогнозними значеннями. Візуально воно не є вагомим, проте все ж є помітним, оскільки відрізки розходяться у майбутньому періоді 2021-2023 рр.

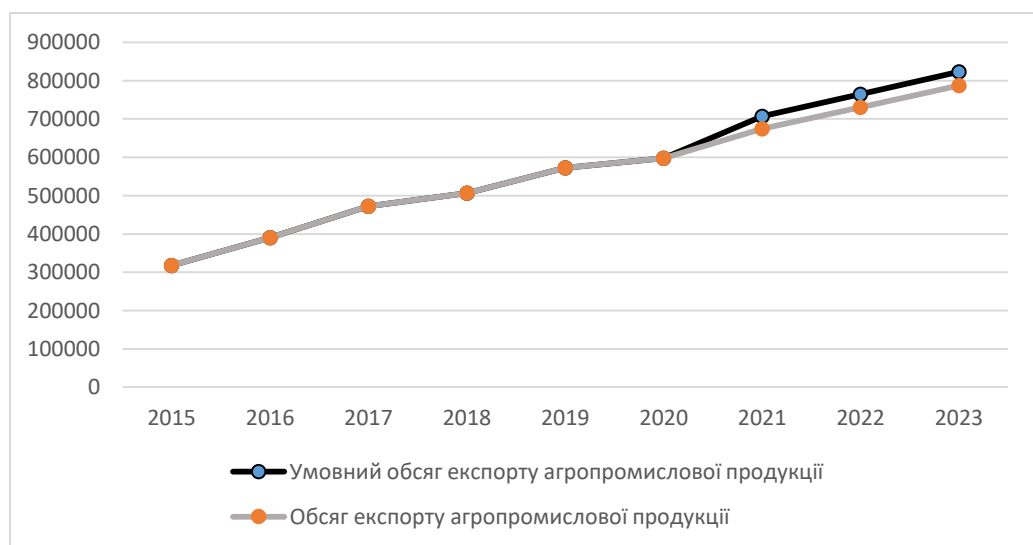

Рис. 3.6. Прогноз майбутніх обсягів експорту продукції АПК за умови збільшення обсягу витрат на виконання наукових розробок і досліджень на 10%

Вивчаючи табл. 3.4, бачимо, що відносне збільшення витрат на наукову діяльність в сільське господарство на 10% в абсолютному вимірі означає збільшення витрат на щорічну суму близько 130 млн грн. При цьому за таких умов обсяги експорту порівняно з прогнозованими зростатимуть приблизно на 30 млрд грн щорічно. Тому в підсумку можна стверджувати, що вкладення коштів у наукову та інноваційну діяльність є виправданими з точки зору отримання потенційного прибутку. Використання інновацій та нових технологій є необхідною умовою розвитку та забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу.

Таблиця 3.4

Дійсні та прогнозні значення показників агропромислового комплексу України за умови збільшення обсягу витрат на виконання наукових розробок і досліджень на 10%

Рік	Обсяг експорту продукції АПК, млн грн	Умовний експорту продукції АПК, млн грн	Обсяг витрат на виконання наукових досліджень та розробок в сільському господарстві, млн грн	Умовний обсяг витрат на виконання наукових досліджень та розробок в сільському господарстві, млн грн
2015	318055	318055	590,5	590,5
2016	390429	390429	642,6	642,6
2017	472132	472132	821,9	821,9
2018	506219	506219	975,9	975,9
2019	572200	572200	963,2	963,2
2020	597945	597945	1217	1217
2021	674048	707032	1293	1422
2022	730586	764883	1414	1555
2023	787124	822733	1535	1688

Проте варто зазначити, що зображений на рис. 3.6 прогноз є можливим за умов незмінних інших факторів, які не враховуються в даній моделі. До таких факторів слід віднести якість продукції АПК, що виробляється на внутрішньому ринку, та її відповідність вимогам імпортерів; зміни курсу національної валюти, які важко передбачити; державну політику щодо зовнішньоекономічної діяльності, включаючи торгівлю та взаємозв'язки з іншими країнами. Беручи до уваги невраховані фактори, зазначимо, що побудована модель на основі кореляційно-регресійного аналізу є обґрунтованою та достатньо достовірною, тому є можливою у практичному застосуванні.

Підсумовуючи, зазначаємо, що висока конкурентоспроможність досягається за допомогою дієвого функціонування всіх ланок механізму її забезпечення. Отже, для підвищення рівня конкурентоспроможності агропромислового комплексу України на міжнародному рівні є необхідним всебічний розвиток систем механізму за такими напрямками: покращення інвестиційно-інноваційної діяльності, що позитивно вплине на якість продукції

та на стан підприємств аграрного сектору; перебудова системи стандартизації продукції АПК, що дасть змогу налагодити та спростити торгівлю з іншими країнами; спрощення фінансово-кредитної системи для аграріїв, що сприятиме розвитку їх діяльності; вдосконалення стану інфраструктури та агрологістичних процесів в Україні, що вплине на цінову ситуацію на внутрішньому ринку та збільшить прозорість руху продукції АПК. До дій, які не належать до систем економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності АПК, відноситься ефективна, послідовна та узгоджена діяльність уряду держави щодо прийняття рішень, які вплинуть на стан аграрної сфери у країні. Оскільки дії держави мають сприяти стабільному розвитку всіх галузей, в тому числі АПК, а не гальмувати його.

Висновки до розділу 3

Третій розділ було присвячено аналізу і розробці економічних механізмів забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України.

Сформовано основні методи державного регулювання агропромислового комплексу, серед яких зазначено податкове, кредитно-фінансове, цінове регулювання та субсидіювання.

Розглянуто особливості державної підтримки аграрного сектору в ряді країн: Канаді, Аргентині, США, Німеччині, Польщі. В процесі вивчення було визначено основні особливості надання державної допомоги в аграрному секторі, а саме: високий ступінь розвитку страхування для мінімізації аграрних ризиків; нерівний розподіл отриманої допомоги між малими і середніми фермерами та великими компаніями; загальна тенденція до зменшення обсягів дотацій у аграрну сферу від держав.

Обґрунтовано необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності агропромислового комплексу України шляхом виявлення проблем, до яких віднесено: невідповідність вітчизняної продукції міжнародним стандартам; недостатній рівень розвитку фінансово-кредитних механізмів (щодо страхування та кредитування аграріїв); необхідність підвищення розвитку та темпів

впровадження науково-технічних, технологічних розробок та інновацій в агросектор; низька якість вітчизняної виробленої агропродукції порівняно з продукцією конкурентів на світовому ринку, в тому числі внаслідок зношеної техніки та застарілих технологій виробництва; низький рівень інфраструктури, зокрема логістики аграрного сектору; недосконала законодавча база стосовно діяльності суб'єктів агропромислового комплексу.

Запропоновано шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору, серед яких: введення нових стандартів якості, спільних з країнами-партнерами України з міжнародної торгівлі; підвищення науково-інноваційного потенціалу аграрного сектору шляхом фінансування наукової сфери та розвитку міжнародної співпраці; розвиток фінансово-кредитної системи для зменшення ступеню ризиків та надання можливостей для покращення ефективності діяльності підприємств та інші.

У розділі сформовано економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу. Виконано аналіз рівня зв'язку та залежності обсягів експорту української агропромислової продукції від обсягів виробленої продукції, інвестицій, витрат на наукові розробки за допомогою кореляційного аналізу. На цій основі надано прогноз щодо подальшого розвитку експорту аграрної продукції за допомогою регресійного аналізу. Також було розраховано ймовірний вплив підвищення обсягів вкладень в наукові розробки на майбутні обсяги експорту продукції АПК та виявлено позитивний вплив наведеного фактору.

ВИСНОВКИ

У роботі розглянуті теоретичні аспекти забезпечення і проведена оцінка конкурентоспроможності агропромислового комплексу України. На основі вищевказаних опрацьованих даних проаналізовано економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України в умовах глобальної конкуренції.

Під час опрацювання теоретичних даних і отриманих результатів на їх основі виконано наступні завдання:

1. Розглянуто підходи до визначення терміну «конкурентоспроможність» різними науковцями. Виявлені спільні ознаки, на основі яких сформульовано комплексне визначення поняття: «конкурентоспроможність підприємства – це комплексний набір характеристик, який розкриває конкурентні переваги одного суб'єкта діяльності над іншим за різними параметрами, що надають суб'єктові змогу закріпити вигідну позицію на ринку на певному інтервалі часу при існуючому впливі зовнішнього середовища».
2. Визначене поняття агропромислового комплексу та розглянута його структура, що включає в себе підприємства з виробництва матеріально-технічної бази, сільське господарство, підприємства з транспортування, зберігання та використання продукції сільського господарства як сировини.
3. Серед існуючих методів оцінки конкурентоспроможності обрані наступні методи для подальшого аналізу: індекс порівняльних переваг та метод, заснований на теорії ефективної конкуренції.
4. Виявлені основні тенденції розвитку аграрного сектору України, серед яких: висока частка експорту в галузі; в експорті переважає сировинна складова; рослинництво розвивається сильніше за тваринництво; більша частина суб'єктів на ринку – малі та середні підприємства.

5. Проведений аналіз рівня конкурентоспроможності АПК України на міжнародних ринках свідчить про наявність переваг підприємств галузі в експорті агропромислової продукції, зокрема пшениці, меду, олії, кукурудзи.
6. Розрахована оцінка конкурентоспроможності СТОВ «імені Тараса Шевченка» порівняно з СТОВ АФ «Ольгопіль» з застосуванням методу ефективної конкуренції. Як результат, виявлено, що СТОВ «імені Тараса Шевченка» має більші переваги та випереджає конкурента за показником конкурентоспроможності, та, однак, поступається йому за кількістю видів економічної діяльності.
7. На основі розглянутого зарубіжного досвіду сформовані загальні тенденції та особливості державного регулювання аграрної сфери, серед яких орієнтація на зменшення негативного впливу на екологію та збереження навколишнього середовища; поступове зменшення обсягів державних видатків у АПК та пов'язані з цим пошуки шляхів підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств. На них варто звертати увагу при формуванні державних стратегій розвитку.
8. Запропоновані загальні механізми, за допомогою яких можливе підвищення конкурентоспроможності аграрної сфери України. До них відносяться введення нових стандартів якості, спільних з країнами-партнерами України з міжнародної торгівлі; підвищення науково-інноваційного потенціалу аграрного сектору та інші.
9. Знайдена наявність тісного зв'язку між показником експорту продукції та витратами у науково-дослідній сфері. За допомогою статистичних методів створена модель подальшого розвитку АПК України, відповідно до якої в найближчій перспективі очікується продовження зростання обсягів експорту аграрної продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

10. Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції. Пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський. К.: Основи, 1997. 390 с.
11. Карлоф Б. Деловая стратегия. М.: Экономика, 2006. 296 с.
12. Воронин Г.О. О конкурентоспособности промышленных предприятий. Экономист. 2004. № 6. С. 18.
13. Савінова Ю.М. Конкурентоспроможність підприємств та чинники, що її обумовлюють. Вісник Української академії банківської справи. 2003. № 1 (14). С. 94 - 97.
14. Дементьєва А. Конкурентоспроможність міжнародних компаній. Маркетинг. 2003. №3. С. 64 - 67.
15. Ж. В. Крючкова. Сутність конкуренції і конкурентоспроможності аграрних підприємств як економічних категорій. Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід. № 12/2016. С. 49 – 53.
16. Тенденции развития экономики и формирование современной системы управления внешнеэкономическими связями: региональный аспект : монография / Под общей ред. д.э.н., проф. Крамаренко В.И. Симферополь : Культура народов Причерноморья, 2007. 263 с.
17. Кузьмін О.Є., Н.І. Горбаль. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : підручник. Львів : Компакт-ЛВ, 2005. 304 с.
18. Єрмак А.В. Конкурентоздатність підприємства: сутність поняття (проблематика питання). Вісник економічної науки України. 2005. №1. С. 41 - 44.
19. Должанський І.З., Т.О. Загорна. Конкурентоспроможність підприємства : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
20. Грицишин Н. Конкурентоспроможність виробничого підприємства. Галицький економічний вісник. 2005. №1. С. 29-34.

21. Кузьмін О.Є., Н.І. Горбаль. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : підручник. Львів : Компакт-ЛВ, 2005. 304 с.
22. Филюк Г.М. глобалізація і конкурентоспроможність національної економіки: виклики для України. Конкурентоспроможність національної економіки : матеріали XVII міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 жовтня 2017 р. Київ, 2017. С. 12 – 19.
23. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення : монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. 470 с.
24. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України : аналіт. доп. / за заг. ред. Я.А. Жаліла. К.: НІСД, 2011. 104 с.
25. Большой экономический словарь / под ред. А. И. Азрилиян. 5-е изд., перераб. и доп. Москва : Институт новой экономики, 2002. 1280 с.
26. Хорунжий М.Й. Організація агропромислового комплексу : підруч. К.: КНЕУ, 2001. 382 с.
27. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підруч. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
28. Экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. М.: Институт новой экономики, 2007. 1152 с.
29. Лисенко Н.О., Н.В. Білошкурська. Економіко-організаційний механізм формування економічної безпеки агропромислових підприємств : монографія. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 257 с.
30. Остапенко Т.В. Пріоритетні напрями розвитку вітчизняного АПК в умовах глобалізаційних викликів. Науковий вісник Чернівецького університету. № 750. 2015. С. 29 – 32.
31. Гороховець Ю. А. Теоретичні основи структурування АПК регіону. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І.

- Дем'янчук. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. № 27. С. 69 – 72.
32. Хорунжий М.Й. Організація агропромислового комплексу : підручник. К.: КНЕУ, 2001. 341 с.
 33. Мельник А. О. Аграрна політика України контексті міжнародних інтеграційних процесів. Економіка: проблеми теорії і практики : збірник наукових праць. 2007. Випуск 230 : в 3-х т. Т. III. С. 655 – 660,
 34. Розподіл держпідтримки АПК у 2021 році з покроковою інструкцією отримання коштів. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/881-rozpodil-deripidtrimki-apk-u-2021-rotsi-z-pokrokovoyu-instruktsiyeyu-otrimannya-koshtiv> (дата звернення: 23.10.2021).
 35. Валерій Перепелиця: В Україні відбувається економічний геноцид фермерства. URL: <https://agropolit.com/interview/741-valeriy-perepelitsya-v-ukrayini-vidbuvayetsya-ekonomichniy-genotsid-fermerstva> (дата звернення: 23.10.2021).
 36. Іванова Г. С. Адміністративно-правове регулювання у сфері агропромислового комплексу : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юр. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 525 с.
 37. Павленко Н., Челомбітько Т., Черняєва О. Теорія та практика недобросовісної конкуренції в Україні. Економічний аналіз. 2021. Том 31. № 1. С. 25 – 36.
 38. Квітка Г. Науковці: ми справді велика аграрна держава. Голос України: газета Верховної Ради України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/346504> (дата звернення: 26.10.2021).
 39. Надвиничний С. А. Економічний розвиток аграрної сфери України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра ек. наук : 08.00.03. Миколаїв, 2019. 515 с.
 40. Гречко А. В., Джумаєєва Д.Д. Аналіз перспектив розвитку аграрного сектору економіки України. Сучасні проблеми економіки і підприємництва. 2020. № 26. С. 5 – 16.

41. Економічна енциклопедія: у 3 т. / ред. кол.: Мочерний С. В. та ін. К.: ВЦ «Академія», 2001. Т. 2. 848 с.
42. Р. Л. Лупак, Т. Г. Васильців. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. Львів : Видавництво ЛКА, 2016. 484 с.
43. Швед Т. В., Біла І. С. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. Економіка і суспільство. 2017. № 8. С. 405 – 410.
44. Крючкова Ж. В. Методичні підходи до визначення рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств. Агросвіт. 2016. № 12. С. 41 – 46.
45. Н. С. Швець, Ф. З. Мичурина. Концепция конкурентоспособности регионального агропромышленного комплекса : монография. Пермь : ИПЦ «Прокрость», 2016. 207 с.
46. Семенова Л. Ю. Конкурентоспроможність аграрних підприємств : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. фін. акад., 2013. 164 с.
47. М.Й. Малік, О.А. Нужна. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 270 с.
48. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках: наукова доповідь / За ред. акад. УААН В. М. Трегобчука, чл-кор. УААН Б. Й. Пасхавера. К.: Ін-екон. та прогнозув., 2007. 260 с.
49. Ільїн В. Ю. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: питання методології. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2015. № 4 (63). С. 108–111.
50. Сільське господарство України : статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України, 2021. 232 с.
51. Індекс цін на сільськогосподарську продукцію. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/agroprice/> (дата звернення: 02.11.2021).
52. Агробізнес України : інфографічний довідник. URL: <https://bakertilly.ua/news/id48966> (дата звернення: 02.11.2021).

53. Агрохолдинги України. URL: <https://tripoli.land/ua/agrokholdingi-ukrainy> (дата звернення: 03.11.2021).
54. Топ 100 латифундистов України. URL: <https://latifundist.com/rating/top100#322> (дата звернення: 03.11.2021).
55. 13 найбільших аграрних компаній України. URL: <https://forbes.ua/company/13-naybilshikh-agrarnikh-kompaniy-ukraini-zbitki-kholdingu-kosyuka-ta-ponad-200-mln-pributku-kernel-verevskogo-21102021-2635> (дата звернення: 03.11.2021).
56. АДМ Трейдинг Україна. URL: <https://latifundist.com/uk/kompanii/256-topfer> (дата звернення: 03.11.2021).
57. В Україні зросли інвестиції в окремі агропродовольчі сектори економіки. URL: <https://agropolit.com/news/21700-v-ukrayini-zrosli-investitsiyi-v-okremi-agroprodovolchi-sektori-ekonomiki> (дата звернення: 05.11.2021).
58. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності у січні–грудні 2020 року. Державна служба статистики України. URL: http://od.ukrstat.gov.ua/arh/invest/invest2_12_2020.htm (дата звернення: 05.11.2021).
59. Закон про ринок землі №2178-10. Основні положення. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/715-zakon-pro-rinok-zemli-2178-10-osnovni-polojennya> (дата звернення: 06.11.2021).
60. Є. Солонина. «Низький старт» ринку землі: чи буде користь для селян та для економіки. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zemlya-selo-rynok-apk-zakon-fermery-reidery/31417258.html> (дата звернення: 06.11.2021).
61. І. В. Ус. Щодо зовнішньої торгівлі товарами України у 2020 р. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/shchodo-zovnishnoyi-torhivli-tovaramy-ukrayiny-u-2020-rotsi> (дата звернення: 08.11.2021).
62. ТОП-10 імпортерів українського продовольства у 2020 році. URL: <https://landlord.ua/news/top-10-importeriv-ukrainskoho-prodovolstva-u-2020-rotsi/> (дата звернення: 08.11.2021).

63. Аграрний експорт України — 2018-2020 роки: сировина, харчова продукція, зерно, рослинництво, молочка, тваринництво. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/843-agrarniy-eksport-ukrayini--2015-2020-roki-sirovina-harchova-produktsiya-zerno-roslinnitstvo-molochka-tvarinnitstvo> (дата звернення: 08.11.2021).
64. ЕС: названі країни-лідери по урожайності. URL: <http://agroportal.ua/news/mir/urozhainost-selkhozkultur-v-stranakh-evropeiskogo-soyuza-v-2017-g/> (дата звернення: 08.11.2021).
65. Зубрицький А. І. Дослідження порівняльних переваг як бази експортного потенціалу економіки України. Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2015. Вип. 2. № 57. С. 61 – 70.
66. United nations conference on trade and development. URL: <http://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html> (дата звернення: 11.11.2021).
67. Країни. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries> (дата звернення: 21.11.2021).
68. YouControl — сервіс перевірки контрагентів. URL: https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/company_details/30845087/. (дата перегляду: 21.09.2021).
69. Агрофірма «Ольгопіль». Форми фінансової звітності. URL: <http://olgopol.com.ua/posts/finansova-zvitnist-af-olhopil-za-2019-rik>. (дата перегляду: 30.09.2021).
70. Лабунский В. В. Особенности государственной поддержки аграрного сектора экономики в различных странах мира. URL: <http://vspmr.org/information/expert-opinion/osobennosti-gosudarstvennoy-podderjki-agrarnogo-sektora-ekonomiki-v-razlichnih-stranah-mira.html> (дата звернення: 21.11.2021).
71. Н. Л. Шпортюк. Зарубіжний досвід державної підтримки агропромислового комплексу. Державне управління. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 7. С. 130 – 133.

72. Международный обзор госдотаций аграриям. URL: <https://smebanking.news/ru/18320-mezhdunarodnyj-obzor-gosdotacij-agrariyam/> (дата звернення: 22.11.2021).
73. Украинское агро вам не... URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/782-ukrainskoe-agro-vam-ne> (дата звернення: 22.11.2021).
74. Баєва В. В. Напрямки підвищення конкурентоспроможності підприємств агропродовольчої сфери в умовах глобалізації. Формування ринкових відносин в Україні. 2016. № 2 (177). С. 58 – 61.
75. Базилевич В. М. Шляхи підвищення конкурентоспроможності продукції АПК на міжнародному рівні. Молодий вчений. 2015. № 2 (17). С. 919 – 922.
76. Давиденко Г. В. Інструменти стандартизації в системі міжнародної торгівлі України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : 08.00.02. Тернопіль, 2020. 261 с.
77. Бидик А. Г. Підвищення конкурентоспроможності виробництва в АПК : дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : 08.07.02. Тернопіль, 2004. 234 с.
78. Рахман М. С., Леоненко К. Р. Аналіз експортно-імпортних операцій ринку сільськогосподарської продукції України. Бізнесінформ. 2020. № 6. С. 152 – 159.
79. В Украине подписан закон об агростраховании. URL: <https://latifundist.com/novosti/56002-v-ukraine-podpisan-zakon-ob-agrostrahovanii> (дата звернення: 25.11.2021).
80. Жураковська Л. А. Пріоритетні напрями розвитку інфраструктури аграрного ринку в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. 2018. 22 с.
81. Волинець Л.М. удосконалення логістичних процесів в аграрному секторі України. Економіка транспортного комплексу. 2020. № 36. С. 113 – 128.
82. Екологія підприємства. 2018. № 10.

- 83.М. М. Трещов. Організаційно_економічний механізм управління конкурентоспроможністю підприємств АПК. Економіка АПК. 2010. № 19. С. 48 – 52.
- 84.Станко Г. В. Фінансово-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств : дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : 08.00.04. Чернівці, 2016. 241 с.
- 85.Клименко С. М., Дуброва О. С., Барабась Д. О., Омеляненко Т. В., Вакуленко А. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. Посібник. К, 2006. 527 с.
86. Федосєєва Г. С. Формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках: теорія, методологія, практика : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра ек. наук : 08.00.04. Миколаїв, 2019. 448 с.

ДОДАТОК А

Види діяльності підприємств

	СТОВ «імені Тараса Шевченка»	СТОВ АФ «Ольгопіль»
Інші види діяльності	01.13 Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів 01.41 Розведення великої рогатої худоби молочних порід 01.42 Розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів 01.46 Розведення свиней 46.21 Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин 46.90 Неспеціалізована оптова торгівля.	01.13 Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів 01.30 Відтворення рослин 01.41 Розведення великої рогатої худоби молочних порід 01.42 Розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів 01.45 Розведення овець і кіз 01.46 Розведення свиней 01.50 Змішане сільське господарство 01.61 Допоміжна діяльність у рослинництві 01.62 Допоміжна діяльність у тваринництві 01.63 Післязрожайна діяльність 01.64 Оброблення насіння для відтворення 03.12 Прісноводне рибальство 03.22 Прісноводне рибицтво (аквакультура) 10.11 Виробництво м'яса 10.13 Виробництво м'ясних продуктів 10.20 Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків 10.41 Виробництво олії та тваринних жирів 10.61 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості 10.71 Виробництво хліба та хлібобулочних виробів, виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання 10.81 Виробництво цукру 77.31 Надання в оренду сільськогосподарських машин і устаткування 82.92 Пакування 96.02 Надання послуг перукарнями та салонами краси 49.41 Вантажний автомобільний транспорт 52.10 Складське господарство

ДОДАТОК Б

Таблиця

Головні фінансові показники СТОВ «імені Тараса Шевченка» та СТОВ АФ
«Ольгопіль» за 2019 рік

Показник	СТОВ «ім. Тараса Шевченка»	СТОВ АФ «Ольгопіль»
Дохід від реалізації продукції, надання робіт, послуг	26 688	175 406
Собівартість продукції	15 723	112 705
Валовий прибуток	11 840	45 360
Прибуток до оподаткування	8 782	42 035
Прибуток після оподаткування	7 964	41 606
Запаси	22 516	128 082
Активи	43 895	282 525
Оборотні активи	32 416	173 517
Поточні зобов'язання	1 577	73 651
Власний капітал	47 621	191 378
Чисельність працівників, осіб	63	129

Примітка. Одиниця виміру: тис. УАН. без десяткового знаку

ДОДАТОК В

Додаток 1
до Національного положення (стандарту)
бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності"

Підприємство	Сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю агрофірма "Ольгопілля"	Дата (рік, місяць, число)	31 грудня 2019
Територія	ВІННИЦЬКА	за КОАТУУ	0525084401
Організаційно-правова форма господарювання	Товариство з обмеженою відповідальністю	за КОПФГ	240
Вид економічної діяльності	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	за КВЕД	01.11
Середня кількість працівників	132		
Адреса, телефон	вулиця Центральна, буд. 131, с. ОЛЬГОПІЛЛЯ, ЧЕЧЕЛЬНИЦЬКИЙ РАЙОН, ВІННИЦЬКА ОБЛ., 24830	0435127983	

Одиниця виміру: тис. грн. без десятичного знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма №2), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками)

Складено (зробити позначку "v" у відповідній клітинці):

за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку	V
за міжнародними стандартами фінансової звітності	

Баланс (Звіт про фінансовий стан)
на 31 грудня 2019 р.

Форма №1 Код за ДКУД 1801001

А К Т И В	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	1 389	1 816
первісна вартість	1001	1 409	1 856
накопичена амортизація	1002	20	40
Незавершені капітальні інвестиції	1005	1 225	6 336
Основні засоби	1010	100 917	102 833
первісна вартість	1011	160 320	178 617
знос	1012	59 403	75 784
Інвестиційна нерухомість	1015	-	-
Первісна вартість інвестиційної нерухомості	1016	-	-
Знос інвестиційної нерухомості	1017	-	-
Довгострокові біологічні активи	1020	1 580	1 691
Первісна вартість довгострокових біологічних активів	1021	1 580	1 691
Накопичена амортизація довгострокових біологічних активів	1022	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	-	-
інші фінансові інвестиції	1035	229	-
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	-	-
Відстрочені податкові активи	1045	-	-
Гудвіл	1050	-	-
Відстрочені аквізиційні витрати	1060	-	-
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065	-	-
Інші необоротні активи	1090	-	-
Усього за розділом I	1095	105 340	112 676
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	122 184	133 980
Виробничі запаси	1101	6 622	9 175
Незавершене виробництво	1102	45 905	49 899
Готова продукція	1103	69 657	74 898
Товари	1104	-	8
Поточні біологічні активи	1110	2 070	1 699
Депозити перестраховування	1115	-	-
Векселі одержані	1120	-	-
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	10 547	10 802
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	3 402	4 489
з бюджетом	1135	33	429
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	1145	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	9 346	6 872
Поточні фінансові інвестиції	1160	-	-
Гроші та їх еквіваленти	1165	21 673	16 980
Готівка	1166	6	8
Рахунки в банках	1167	21 667	16 972
Витрати майбутніх періодів	1170	149	302
Частина перестраховика у страхових резервах	1180	-	-
у тому числі в: резервах довгострокових зобов'язань	1181	-	-

резервах збитків або резервах належних виплат	1182	-	-
резервах незароблених премій	1183	-	-
інших страхових резервах	1184	-	-
Інші оборотні активи	1190	2 064	13
Усього за розділом II	1195	171 468	175 566
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	-	-
Баланс	1300	276 808	288 242

Пасив	Код рядка	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	7	7
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401	-	-
Капітал у доопіках	1405	-	-
Додатковий капітал	1410	-	-
Емсійний дохід	1411	-	-
Накопичені курсові різниці	1412	-	-
Резервний капітал	1415	-	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	182 135	200 607
Неоплачений капітал	1425	(-)	(-)
Вилучений капітал	1430	(-)	(-)
Інші резерви	1435	-	-
Усього за розділом I	1495	182 142	200 614
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	-	-
Пенсійні зобов'язання	1505	-	-
Довгострокові кредити банків	1510	9 870	25 122
Інші довгострокові зобов'язання	1515	-	-
Довгострокові забезпечення	1520	-	-
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	-	-
Цільове фінансування	1525	-	-
Благодилина допомога	1526	-	-
Страхові резерви	1530	-	-
у тому числі: резерв довгострокових зобов'язань	1531	-	-
резерв збитків або резерв належних виплат	1532	-	-
резерв незароблених премій	1533	-	-
інших страхових резерви	1534	-	-
Інвестиційні контракти	1535	-	-
Призовий фонд	1540	-	-
Резерв на виплату джек-поту	1545	-	-
Усього за розділом II	1595	9 870	25 122
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	40 793	35 153
Векселі видані	1605	-	-
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610	5 437	7 162
товари, роботи, послуги	1615	3 418	1 818
розрахунками з бюджетом	1620	2 630	909
у тому числі з податку на прибуток	1621	-	-
розрахунками зі страхування	1625	100	256
розрахунками з оплати праці	1630	365	961
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	29 335	3 525
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	754	10 808
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1645	-	-
Поточна кредиторська заборгованість за страховою діяльністю	1650	-	-
Поточні забезпечення	1660	954	985
Доходи майбутніх періодів	1665	-	-
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	-	-
Інші поточні зобов'язання	1690	1 010	929
Усього за розділом III	1695	84 796	62 506
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	-	-
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800	-	-
Баланс	1900	276 808	288 242

Керівник

Головний бухгалтер

Визначається в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики.

ЕП Каленич
Павло
ЄвгенійовичЕП Поліщук Іван
Володимирович

Каленич Павло Євгенійович

Поліщук Іван Володимирович

ДОДАТОК Г

Розрахунок показників оцінювання конкурентоспроможності СТОВ «імені Тараса Шевченка» (1) та СТОВ АФ «Ольгопіль» (2) за 2019 рік за теорією ефективної конкуренції:

Відносний показник витрат на одиницю продукції = Валові витрати/Обсяг випуску продукції

$$1) B = 5962/26688=0,26$$

$$2) B = 35656/175406=0,20$$

Відносний показник фондівдачі = Обсяг випуску продукції/Середньорічна вартість основних виробничих фондів

$$1) \Phi B = 26688/17543=1,52$$

$$2) \Phi B = 175406/101875=1,72$$

Рентабельність товару = Прибуток від реалізації/Собівартість продукції

$$1) P T = 26688/15723=1,69$$

$$2) P T = 175406/112705=1,55$$

Продуктивність праці = Прибуток від реалізації/Середньооблікова кількість робітників

$$1) P P = 8782/63=139$$

$$2) P P = 42035/129=325$$

Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності) = Власний капітал/Валюта балансу

$$1) K A = 45621/49650=0,91$$

$$2) K A = 191378/282525=0,67$$

Коефіцієнт покриття = Поточні активи/Поточні зобов'язання

$$1) K P = 32416/1577=20,5$$

$$2) K P = 173517/73651=2,3$$

Коефіцієнт абсолютної ліквідності = Грошові кошти та поточні фінансові вкладення/Поточні зобов'язання

$$1) K L = 12380/1577=7,85$$

$$2) \text{ КЛ} = 19326/73651=0,26$$

Коефіцієнт прибутковості оборотних коштів = Виручка від реалізації/Середньорічний обсяг оборотних активів

$$1) \text{ КО} = 26688/32416=0,82$$

$$2) \text{ КО} = 175406/173517=1,01$$

Рентабельність продажу = Прибуток від реалізації/Обсяг продажу

$$1) \text{ РП} = 8782/26688=0,33$$

$$2) \text{ РП} = 42035/175406=0,24$$

Коефіцієнт затовареності готовою продукцією = Обсяг нереалізованої продукції/Обсяг продажу

$$1) \text{ КЗ} = 21/26688=0,0007$$

$$2) \text{ КЗ} = 5241/175406=0,0298$$

Коефіцієнт завантаження виробничих потужностей = Обсяг випуску продукції/Виробнича потужність

$$1) \text{ Кз.п.} = 26688/42361=0,63$$

$$2) \text{ Кз.п.} = 175406/224879=0,78$$

ДОДАТОК Г

Вихідні дані для розрахунку впливу інвестиційно-інноваційної діяльності
на розвиток експорту агропромислової продукції України

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Обсяг експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції, млн грн	318055	390429	472132	506219	572200	597945
Випуск сільськогосподарської та продовольчої продукції, млн грн	532257	625585	694895	830161	824941	731382
Капітальні інвестиції в сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних з ними послуг, млн грн	29309	49660	63400	65059	58555	50189
Витрати на виконання наукових досліджень і розробок в сільському господарстві, млн грн	590	642	822	976	963	1217